

Sisekaitseakadeemia
Justiitskolledž

Heiki Nabi
KS060

SOTSIAALNE KONTROLL JA RASKEJÕUSTIKLASTE
KURITEGELIKULE TEELE SATTUMINE
Lõputöö

Juhendaja:
Uno Traat

Tallinn 2008

Kolledž	Kuu ja aasta
Justiitskolledž	Mai 2009
Töö pealkiri	
SOTSIAALNE KONTROLL JA RASKEJÕUSTIKLASTE KURITEGELIKULE TEELE SATTUMINE	
Töö autor: Heiki Nabi	allkiri:
<p>Referaat</p> <p>Heiki Nabi lõputöö on kirjutatud teemal „Sotsiaalne kontroll ja raskejõustiklaste kuritegelikule teeie sattumine” (2009). Lõputöö on 50 lehekülge ning koosneb kolmest osast. Lõputöö koostamisel on kasutatud 13 allikat, seal hulgas 5 inglise keelset allikat. Töö on kirjutatud eesti keeles. Võõrkeelne kokkuvõte on kirjutatud inglise keeles.</p> <p>Töö eesmärgiks on välja selgitada, kas sportlased sattusid kuritegelikule teeie ebaõnnestunud sotsialiseerimise tõttu.</p> <p>Töö teoreetiline osa kirjeldab sotsiaalse kontrolli teooriat, mis aitab seletada kuritegelikule teeie sattumise põhjuseid.</p> <p>Uurimuses on kasutatud kvalitatiivset meetodit. Autor kogus andmeid dokumentide alalüüsi ja intervjuude abil. Uurimisalusteks olid endised raskejõustiklased, kellest hiljem said kurjategijad. Autor uuris oma töös selliste kuritegusid sooritanud raskejõustiklaste Justiitsministeeriumi arhiivis olevaid toimikuid, viis läbi nendega intervjuud, analüüsis vastuseid ja tegi uurimustulemustest järeldused.</p> <p>Uurimustulemused näitavad, et raskejõustiklaste sotsialiseerimise häired lapsepõlves põhjustasid kriminaalsuse tekkimist täiskasvanu eas. Seda võis järeldada nii dokumentide analüüsist kui ka läbi viidud intervjuudest.</p>	
Võtmesõnad :Sotsiaalne kontroll, kontrolliteooriad, sportlased, sotsialiseerimine,	
Keywords : societal control, control theories, sportsman, socialization,	
Säilitamise koht:	
Kaitsmisele lubatud: Juhendaja: Uno Traat	allkiri:

SISUKORD

LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON.....	2
MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUS.....	4
SISUKORD.....	3
SISSEJUHATUS.....	5
1. KONTROLLITEOORIAD.....	7
1.1 Sotsiaalse kontrolli teooriate olemusest.....	7
1.2 Sotsiaalse kontrolli olemus ja funktsioonid.....	9
1.3 Sotsiaalne kontroll ja hälbivus.....	10
1.4 Sisemine ja väline sotsiaalne kontroll.....	11
1.5 Minapildi ja enesehinnangu teooria.....	13
1.6 Sotsiaalsete sidemete teooria.....	17
2. UURIMISTÖÖ METODOLOOGIA.....	23
2.1 Uurimistöö eesmärk, ülesanded, hüpotees.....	23
2.2 Uurimistöö meetod, korraldus, valim.....	23
2.3 Intervjuu küsimuste vastused.....	25
2.4 Dokumentide analüüs.....	35
3. UURIMUSE TULEMUSED.....	42
KOKKUVÕTE.....	45
SUMMARY.....	48
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU.....	51
LISAD.....	52

MÕISTETE JA LÜHENDITE SELGITUS

Kriminoloogia- kriminoloogia on teadus kuritegevuse seisundist, dünaamikast, põhjustest ning kuritegevuse ärahoidmisest ühiskonnast.

Kuritegu- süütegu, mille eest on füüsilisele isikule põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus või sundlõpetamine.

Vangla- koht, kus suunatakse inimesi õiguskuulekale käitumisele ja tagatakse õiguskorra kaitse ehk teisisõnu parandus asutus.

Kinnipeetav – kinnipeetav on vangistusseaduse tähenduses vanglas vangistust kandev süüdimõistetu.

Sotsiaalne kontroll – kujutab endast väga mitmekesiseid ühiskondlikke vahendeid, mille abil tagatakse ühiskonnaliikmete seaduskuulekas ja moraalne käitumine, ehk sotsiaalne kontroll ongi see protsess või struktuur, mille abil kindlustatakse ühiskonnas kord ja stabiilsus.

Hälbivus – on selline norme rikkuv käitumine, mis olles avastatud, kutsub esile ühiskondlikke negatiivseid reaktsioone.

Minapilt – nägemus iseenesest.

SISSEJUHATUS

Viimastel aastakümnetel on aeg ajalt ette tulnud juhuiseid, kus raskejõustiku spordimaastikul silma paistnud inimesed on millegi tõttu toime pannud kuritegusid. Teada on ka juhuiseid kus raskejõustikuga lõpparve teinud sportlased astuvad ka ise kriminaalsete organisatsioonide liikmeteks.

Sotsiaalse kontrolli teooriast lähtudes annan ülevaate indiviidi kuritegelikule teele sattumisest ja kohaldan seda teooriat seadusega pahuksisse mineku põhjustele raskejõustiku näitel. Autori arvates on sotsiaalse kontrolli teooria üks kõige paremaid kuritegeliku käitumise teket seletavaid teooriaid.

Võtsin probleemi uurida sellepärast, et antud valdkonda pole senini põhjalikult uuritud ning selle valdkonna valgustamine aitab mõista, miks paljud raskejõustiklased on sattunud kuritegelikule teele. Küllaltki levinud on arvamus, et raskejõustiklased satuvad kuritegelikule teele just seetõttu, et nad tegelevad raskejõustikuga. Autor tahab selgitada küsimust, kas raskejõustikuga tegelemine „tõukab” raskejõustiklasi kriminaalsele karjäärile.

Lõputöö eesmärgiks on teada saada, miks kunagised raskejõustiklased on sattunud kuritegelikule teele. Kuidas on see alguse saanud, ja mis tingimustel toimus areng kuritegeliku käitumise suunas?

Töö hüpoteesiks püstitasin: „Raskejõustiklastel, kes on saanud hakkama seadusrikkumistega, on esinenud sotsialiseerimise häireid, mis peamiselt on ilmnunud suurtest probleemidest lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas.” Lähtuvalt sellest on uuringu eesmärgiks välja selgitada, millised on peamised põhjused ja tegurid raskejõustiklaste kuritegelikule teele sattumisel.

Töö ülesanded on järgmised:

- Selgitada koduse kasvatus mõju kriminaalsuse tekkimisele
- Analüüsida sõpruskonna mõju kriminaalsuse tekkimisele

- Koostada intervjuu skeem
- Analüüsida kuritegusid toime pannud raskejõustiklaste toimikuid

Töös kasutatavateks meetoditeks olid dokumendianalüüs, mis seisnes Justiitsministeeriumi arhiivis kriminaalsete raskejõustiklaste toimikute analüüsimisel. Dokumendianalüüsi läbiviimiseks pidin materjalidega tutvuma kohapeal Justiitsministeeriumi arhiivis, kus andsin arhivaarile nimed, keda sooviksin uurida ning arhivaar otsis autorile välja vastavate isikute isiklikud toimikud ja vajalikud materjalid. Teiseks meetodiks oli intervjuude läbiviimine endiste raskejõustiklastega, kes andsid küsimustikule vastates enda nägemuse oma kriminaalsest teest. Intervjuud viisin läbi iga intervjuueeritavaga personaalselt vesteldes ning kooskõlas varem koostatud poolstruktureeritud intervjuu küsimustega, mis on ära toodud lisa 1-s.

Töö olen jaotanud kolmeks osaks:

- 1) Töö esimeses osas annan ülevaate kontrolliteooriatest, mis selgitavad mistõttu võivad inividid hakata hälbeliselt käituma.
- 2) Töö teine osa räägib uurimistöö eesmärkidest, metodoloogist, ülesannetest, hüpoteesist, meetoditest, korraldusest ja valimist.
- 3) Töö kolmas osa seletab lahti uurimuse tulemused ning annab ülevaate, mis on olnud peamised põhjused, miks osad raskejõustiklased on sattunud kriminaalsele teele.

1. KONTROLLITEOORIAD

1.1. Sotsiaalsete kontrolliteooriate olemusest

Esmaseid kriminoloogilisi kontrolliteooriaid olid Emile Durkheimi mõttearendused, kuigi ta ei kasutanud sotsiaalse kontrolli mõistet, vaid rakendas sotsiaalse solidaarsuse kontseptsiooni (Aimre 2005:42-44). Oma enesetappude uurimises jõudis ta järeldusele, et inimesed, kes on ühiskonna ja selle institutsioonidega tihedamalt seotud, kalduvad vähem tõenäoliselt enesetappule kui inimesed, kes on ühiskonna ja institutsioonidega nõrgalt seotud. Sama kehtib ka kõikide õigusrikkujate suhtes, sotsiaalse solidaarsuse järsk langus kiirete ühiskondlike muutuste ajal toob kaasa kuritegevuse paratamatu kasvu, mis toimus ka 1990-ndate aastate algul kõigis postsotsialistlikes riikides, kus kiirete ühiskondlike muutustega kaasnes kuritegevuse tormiline kasv. (Traat; Markina 2003:8-9)

Nagu kõik kriminoloogilised teooriad nii ka kontrolliteooriad toetuvad teatud alusideedele (Reid 2000:163).

- iga inimlaps vajab kasvatamist;
- erinevused kasvatuses määravad ära selle millised on isiku suhted tulevikus kaasinimestega ning samuti korraliku eluviisi omaksvõtmise.
- Kiindumus ja ustavus kaasinimeste suhtes, kui ka kohustustunnet ning mis võiks avalduda süü ja häbi näol.
- Paljud erinevad uuringud on näidanud kuivõrd on tekkinud kiindumus-ustavus ja kohustused. Ning vastupidi on ka näidanud kuidas moraalsed sidemed kaasinimestega on hääbunud ja sellest tulenevalt ka soodustavad tingimused kuritegeliku käitumise kujunemises.

Ajahetkel, kui imik sünnib, ei ole tal kogu maapealsest elust õrna aimugi. Ta ei ole võimeline ise midagi tegema, tema eest tehakse kõik valikud ja otsused. Oluline ongi siinkohal, et antud valikud tehakse lapse kasuks, mitte kahjuks. See tähendab, et last tuleb noorest peast õpetada ning olla talle heaks eeskujuks – lapsega tuleb tegeleda. Kui last kasvatatakse ühiskonna normide ja reeglite järgi, nii nagu üks seadusekuulekas inimene peab olema, on ka tema suhted teiste isikute tulevikus

positiivsed ja vilja kandvad ning samuti omastab ta korralike eluviiside moto, oskab tõmmata piiri hea ja halva vahel. Selleks aga, et ei tekiks uuel kodanikul kahtlusi kummal teel edasi sammuma hakata, ongi oluline, et tema väärtushinnangud oleksid õigeaks ajaks paigas.

Tihti peale võib noor kodanik sattuda elus segadusse seetõttu, et tema elus võivad tekkida suured muudatused. Ühelt poolt võib siiski kõik minna hästi, aga teiselt poolt võib minna jälle halvemini. Näiteks kui tuleb minna õppima kodust eemale ja hakata elama omapead. Sel hetkel peab olema isiku maailmapilt juba selge, et mitte valesti otsustada. Juhul kui inimest on kasvatatud seadusekuulekas toonis, siis ta ka valib selle tee. Seadusekuulekust kasvatamata on aga suur oht, et omapead toimetades valib noor kodanik tegutsemiseks ebaseadusliku tee. Tõhusa sotsialiseerimisega tekivad ka sotsiaalsed sidemed, edasi juba panus konformismile ning niisiis ka seadusekuulekas käitumine. Ebatõhusal sotsialiseerimisel ei teki mitte sotsiaalsed sidemed, vaid talitsemata impulsid, millest järgmisena tekib hälbivuse kalduvus ning lõpetuseks kriminaalne käitumine.

Tüüpilisimuse paljudele kriminoloogidele ja ka teistele asjahuvilistele on: miks inimesed panevad toime kuritegusid? Kuid kontrolliteooria esindajad küsivad hoopis vastupidi, miks enamasti inimesi ei pane toime kuritegusid. Sellistest probleemipüstitusest ongi välja kujunenud kontrolliteooriate põhiseisukohad. Kontrolliteooriate keskne tees väidab, et inimesed järgivad niivõrd seadusi, kuivõrd nende käitumist ja tundeid kontrollitakse seesmiste või väliste jõudude poolt (Traat; Markina 2003:25).

Tihti peale järgivad osad inimesed seadusi seetõttu, et nende prestiiž ega staatus haavata ei saaks. Inimene, tunnetades, et seaduse rikkumine pigem ebaõnnestub kui õnnestub, siis, et mitte enda prestiiži kaotada, jätab isik kuriteo sooritamata. Seaduskuulekas inimene, annab pigem teada avalikkusele, kus on problemaatiline koht ning tunneb sellest heameelt. Teises olukorras võivad jälle olla inimesed, kes ei tunne ohtu enda prestiižile, käituksid ebaseaduslikult, lootes, et nende kuritegu jääb latentse kuritegevuse nimekirja. Isik paneb rikkumise toime just seepärast, et ta loodab enda sees, et keegi teine seda teada ei saa. Inimene, kes rikub endamisi salatsedes seadust – see inimene ongi juba kurjategija, kuigi iseendale seda tunnustada

ei suudeta, ega taheta. Rikkumise õnnestumisel suureneb motivatsioon uuesti ebaseaduslikult tegutseda, kuid selline jätkamine saab tihtipeale saatuslikuks. Osad inimesed rikuvad seadust teatud määral, nad ei ole planeerinud kuritegu, kuid võimalusel ebaseaduslikult enesele kasu saades kasutatakse võimalust, selle asemel, et teavitada probleemist avalikkust.

Albert J. Reiss on esimene kriminoloogilise kontrolliteooria looja. Tehes suuremahulisi uurimisi alaealiste õigusrikkumiste kohta jõudis ta põhimõttelistele järeldustele õigusrikkumiste kohta (Siegel 2009:210).

1. sotsialiseerimise ebaõnnestumine
2. enesekontrolli puudumisest
3. ettekirjutavate normide puudumisest

1.2 Sotsiaalse kontrolli olemus ja funktsioonid

Ükski ühiskond ei saa eksisteerida ilma sotsiaalse kontrollita. Sotsiaalne kontroll on sedavõrd üldine ja kõikjal toimiv, et isegi ajutiselt tekkinud väike grupp ei saa läbi ilma nende poolt ja nende jaoks välja töötatud sotsiaalse kontrolli mehhanismideta. Sotsiaalne kontroll on oma olemuselt konservatiivne, püüdes säilitada olemasolevaid sotsiaalseid suhteid, tagada ühiskonna stabiilsust. Seepärast võib vahetevahel tunduda, et sotsiaalne kontroll, püüdes järgida kehtivaid reegleid ja nõudes nende täitmist, pidurdab arengut. Kuid sotsiaalne kontroll ei olegi mõeldud uuenduslikuks tegevuseks. Sotsiaalse kontrolli põhiülesanne on tagada ratsionaalsete ühiselureeglite täitmine ning tagada sellega inimestele kindlus- ja turvatunne. (Aimre 2001:172)

Sõltumata sellest, millised muutused ja millise tempoga ühiskonnas toimuvad, vahetub elanikkond eelkõige sündide-surmade kaudu. Tehnouuendused muudavad tööalaseid suhteid ja tööjaotust, ühed lähevad oma äriга pankrotti, teised saavad üleöö rikkaks. Ühiskond vajab muutusteks stabiilsust, progress nõuab vana säilimist teatud tasemel. Järglastele on vaja pärandada moraalinormid, käitumistavad, kogutud teadmised, kogemused jms, milleta pole võimalik elu ühiskonnas. Ühiselt

tegutsemiseks on vaja reegleid ja ettekirjutusi, millest kinnipidamist nõutakse kas grupilt või tervelt ühiskonnalt. (Aimre 2001:172)

1.3 Sotsiaalne kontroll ja hälbivus

Sotsiaalsed korda määratletakse ühiskondliku elu organiseerituse ja sotsiaalse tegevuse ning süsteemi korrastatusena. Küsimuse olemus seisneb selles, mil viisil organiseeruvad inimesed ja grupid ühtseks sotsiaalseks süsteemiks, kus on tagatud vastastikuse tegevuse võimalused, õigused ja kohustused, vabadused ja turvalisus. (Aimre 2001:171)

Sotsiaalse korra tagamine on ühiskondliku mõtte üks igavikulisi probleeme. Renessansist peale langes inimese õlule sotsiaalse korra olemuse selgitamine ja selle elluviimine. Thomas Hobbes seisis oma kuulsas raamatus „Leviathan” probleemi ees, kuidas luua ja säilitada midagi sotsiaalse korra ja organiseerituse taolist. (Leviathan, mis Vanas Testamendis kehastab kaost, oli Hobbesil absolutistliku riigi võrdkuju.)

Pahatihti mõistetakse sotsiaalsed korda kui inimese vabaduse piiramist. Samas kujutatakse ka vabadust millegi absoluutsena, ühiskonna liikmete jaoks selgelt negatiivsena. Sotsiaalne vabadus ja sotsiaalne kord vastanduvad ainult sel juhul, kui kord on amoraalne, moraalitu. Sotsiaalse vabaduse maitsmine eeldab sotsiaalset korda. Järelikult on inimese kujunemiseks ja eluks vaja ühiskondlikku korda, teatud ühtsust. (Aimre 2001:171)

Sotsiaalne õppimine koosmõjus inimese loomupärase vajadusega korrastatuse järele määrab Robert Hogani sotsiaal-analüütilise teooria kohaselt ära selle, kas inimese käitumine on hälbiv või konformne. Tema käsituse kohaselt on inimene grupis elav ja kultuuri edasi kandev loom, kelle evolutsiooni käigus püsima jäämise on taganud sotsiaalne kord ja organisatsioon. Sotsiaalse korra aluse moodustavad kolm esmavajadust: (Aimre 2001:171)

- 1) Vajatakse teise inimese tähelepanu ja heakskiitu;

- 2) Iga inimene vajab kindlat staatust, mis omandatakse gruppi kuuludes;
- 3) Vajatakse sündmuste ennustatavust ehk korrastatavust.

Kõik inividid otsivad võimalusi neid vajadusi rahuldada, kuid selleks on neil erinevad sotsiaalsed rollid (Aimre 2005:171). Väliselt aitab sotsiaalset korda tagada sotsiaalne kontroll.

1.4 Sisemine ja väline sotsiaalne kontroll

Inimene, reguleerides iseseisvalt oma käitumist, kooskõlastades selle üldkehtivate normidega, ning rakendab vajaduse korral sanktsioone (piiranguid) enese suhtes, siis võime rääkida enesekontrollist või isiksuse sisemisest kontrollist. Sotsialiseerimise käigus omandab inimene reeglid ja normid sellisel tasemel (sellise kindlusega), et neid rikkudes tunneb ta piinlikkust ja süütunnet. Sel juhul võime teda pidada täiskasvanuks. Süümepiin annab märku enesekontrolli olemasolust. Veendumus kehtivate ühiselureeglite ja normide mõistuspärasuses ei tähenda veel nende täitmist. Läheb vaja ka taht suruda end grupi või ühiskonna kehtestatud raamidesse. See näitab isiku ühiselukultuuri ning moraalsust. (Aimre 2001:172)

Sotsialiseerimine ja sotsiaalne kontroll on otseses seoses: isiksuse kujunemine ei saa olla edukas, kui teised inimesed (grupp, ühiskond, vanemad) ei anna sellele hinnangut. Hinnangu andmine ehk sotsiaalne mõõtmine on üks sotsiaalse kontrolli viis.

Sotsialiseerimise tegurid ja agendid (nt perekond, kool) täidavad kaht funktsiooni:

- Õpetavad inimplapsele kultuurinorme ja pakuvad käitumisnäidiseid
- Kontrollivad, kui põhjalikult on sotsiaalsed normid omandatud

Omandamine kontrollile järgneb loomulikult ka tasustamine või karistamine. Need on sotsiaalse kontrolli tähtsamad elemendid. Lawrence Kohlberg (1969:169) on kinnitanud, et inimene omandab moraali tasustamise ja karistamise kaudu, nende kaudu toimub tema moraalne sotsialiseerimine. Kool ja pedagoogika tuginevad

sotsiaalse kontrolli süsteemile, on selle osa. Õpetamissüsteemid ja sotsialiseerimine rajanevad hindamisel. Hindamine koolis, spordivõistlustel, tööl jm loob edukuse mõõtmise süsteemi ja ühtlasi ka sotsiaalse kontrolli. Selle alusel saab välja valida edukaid (keda autasustatakse, kiidetakse, kellele antakse medaleid), keskmisi ja mahajääjaid (kes langevad välja, jäävad klassi kordama, vabastatakse töölt). Hinnetes väljendub teiste isikute (mõjukad, asjatundjad, kohtunikud jt) objektiivne ja kinnitatud mõõtmistulemus ja arvamus, nii objektiivne, kui see inimeste puhul on võimalik.

Sotsiaalne kontroll on seega sotsialiseerimise oluline abiline ja tugi, „eesrindlased” eraldatakse mahajääjatest mitte ainult koolis, vaid kogu elu jooksul. Ollakse veendunud, et üldjuhul on isiku edukas liikumine sotsiaalses hierarhias tema sotsialiseerimisastme näitaja, ja vastupidi.

Väline sotsiaalne kontroll on kas formaalne või mitteformaalne. Mitteformaalsed on kõik sotsiaalsed kooslused, mis ei kujune ametlike suhete alusel ja mille liige inimene on, alates perekonnast ja lõpetades omaealiste grupiga. Mitteformaalne on ka nende kontroll. Formaalsed on need institutsioonid, mis ühiskond on loonud inimeste tegevuseks ja ka sanktsioonide rakendamiseks (politsei, kohus, vanglad jm) ning mis moodustavad riigiorganite süsteemi. Formaalse kontrolli puhul kiidab ametiasutuse või organisatsiooni juhtkond inimeste käitumise või tegevuse heaks või mõistab selle hukka. Välise kontrolli teine pool on mitteformaalne kontroll, milles osalevad vanemad, vanavanemad, õed-vennad, sugulased, ka sõbrad-tuttavad, kolleegid, majanaabrid jt. Mitteformaalne kontroll tugineb vanemate, sõprade, kolleegide, tuttavate, ka ühiskondliku arvamuse või massiteabevahendite kaudu esitatava käitumise või tegevuse heakskiidule või hukkamõistule (Aimre 2005:173).

Monoliitses väikeses grupis on kõige mõjusamad sellised mitteformaalsed sotsiaalse kontrolli meetodid nagu veenmine, pilge, keelepeks, põlgus, hirmutamine. Mitteformaalne sotsiaalne kontroll on saatnud ühiskonda selle tekkest peale ning on taganud sotsialiseerimise ja ühiskonna stabiilsuse. Mitteformaalne sotsiaalne kontroll on efektiivne väikestes kooslustes, siis miljonite kooseluks läheb vaja ratsionaalselt toimivat formaalset kontrolli.

Väärtused ja normid on tihedalt omavahel seotud. Näiteks tänaval käitumise üldkehtivad reeglid (alasti ringiliikumise ja sündsusetute tegude keeld) on üldised

väärtushinnangud ja normid, mida üldsus tõlgendab ettekirjutustena ja linnavalitsus fikseerib juriidilises vormis. Rikkujaid ootab sanktsioon, mida rakendab formaalse kontrolli organ (politsei), kuid hukkamõist võib olla ka mitteformaalne (perekond). Sotsiaalse kontrolli ahel, mis algab väärtustest (inimelu, kehaline puutumatus, abikaasade truudus, tööülesannete täitmise täpsus), ja ühendab nendega reeglid ja normid (keeld tappa, kehavigastusi tekitada, abikaasat petta, ebakvaliteetset teenust osutada), ning kolmandaks sanktsioonid, mida kohaldatakse eelnevaid punkte rikkudes (vabadusekaotus, surmanuhtlus, vallandamine, abielulahutuse algatamine). Kõike, mida väärtustatakse ühiskondlikult, kaitstakse reeglite ja normide süsteemi abil, ning esitatakse ka karistused, mida teo toimepanemise korral kohaldatakse. Kõik osad on omavahel lahutamatu seotud. Sotsiaalne kontroll on sotsiaalsete suhete ja tegevuste reguleerimise süsteem, mis põhineb üldiselt omaks võetud normidel. (Aimre 2005: 174)

1.5 Minapildi ja enesehinnangu teooria

Sotsiaalse kontrolli teooriad väidavad, et kõigil inimestel on potentsiaal rikkuda seadust ning, et tänapäeva ühiskond pakub illegaalseks tegevuseks küllaltki palju võimalusi (Hess 2000:91). Sellised kriminaalsed tegevused nagu narkootikumide kasutamine ja autovargused pakuvad inimesele kohest rahuldust ja tasu tehtud teo eest. Tihti peale, kui isikul puudub hirm karistuse ees, siis ei olegi tema jaoks olemas mingit takistust kuritegu sooritada, sest tasu on lihtne tulema ja milleks siis hakata mingi ausa töö eest tasu ootama.

Kontrolliteooria varajased versioonid oletasid, et madal enesekontroll on nõrga enese kujutluse ja madala enesehinnangu tulemus (Traat; Markina 2003:24). Seega noorukid kes olid enesega rahul ning positiivse ellusuhtumisega, suutsid kiusatustele tänaval vastu panna. Aga need kes olid arvamusel, et nende praegune elu ei ole midagi erilist ega head, otsisid läbi kuritegevuse uusi väljakutseid.

Juba 1951. aastal kirjeldati õigusrikkujaid, kellel oli nõrk ego ja puudus enesekontroll, mis võimaldanud seadusekuulekat käitumist. Samuti märgiti, et noored, kes usuvad, et kuritegevus rikuks ära nende suhted teistega, kohanduvad tõenäoliselt ühiskondlike reeglitega. Seevastu jälle need keda nende sotsiaalne staatus vähem huvitas, olid valmis seadust rikkuma. Kui näiteks üks noor kardab, et kui ta paneks toime mõne kuriteo ja seeläbi katkeksid tema suhted vanematega või näiteks sõpradega, siis ta ei pane kuritegu sellepärast toime, et ta ei taha lõpetada suhteid vanematega ega ilma jääda oma sõpradest – sellel noorukil on olemas enesekontroll mis juhib teda headele teedele. Vastupidises olukorras, kui nooruk kes mõnda kuritegu toime pannes ei karda sellepärast, et ta võiks ilma jääda sõpradest või, et katkeksid suhted vanematega, siis järelikult on tal ühiskonda ükskõikne suhtumine ning – noorukil ei ole olemas adekvaatset enesekontrolli enda üle.

Tolle aegne ohjeldusteooria väitis, et tugev enesekuvand vabastab nooruki keskkonna kriminogeensete mõjude surve alt (Traat; Markina 2003:25) Kooli keskkonnas tehtud uuring näitas, et seadusekuulekad noorukid suutsid säilitada positiivse enesekuvandi ka keskkonna surve all õigusrikkumiste suunas. Seda võiks siis seletada sellega, et kui seadusekuulekas inimene satub mingisuguste survete alla ühiskonna poolt siis ta ikkagi jääb seadusekuulekaks inimeseks, ta ei muuda sellepärast oma enese mina, et keegi seda soodustab. Samuti meil Eestis veidi aega tagasi olnud pronkssõduri teisaldamise skandaal, kus noorukid peksid sisse poe aknaid ja varastasid kõike ette juhtuvat. Inimene kes on seaduse kuulekas ja aus inimene, ei lähe ka siis midagi endale poest läbi katkise akna võtma kui sellest keegi isegi teada ei saaks, sest see on tema elupõhimõtete vastane tegu.

Enesetäiendusteooria ehk idee poolest enesehinnangu parandamine on samuti erinevat moodi ellu rakendatav. Sotsioloog Howard Kaplan usub, et nõrga enesekuvandiga noortel on suurem oht seadust rikkuda kui tugeva enesekuvandiga noortel (Siegel 2003:228). Tegelikult isegi aitab edukas kuritegevus neil enesehinnangut tõsta.

Noored kohandavad oma käitumise nii, et see parandaks nende enesekuvandit ning minimeeriks negatiivse suhtumise endasse. Üritatakse kohanduda ühiskondlike reeglitega ja saada normatiivsete gruppide liikmeks, näiteks alati aktuaalne olnud keskkoolis „kampa võtmine“ ning täidavad sellele kambale iseloomulikke ülesandeid,

kuni nende pingutused tasuvad end positiivse, enesehinnangut parandava tagasisidega. Tundes, et neid noomitakse, ähvardatakse või halvustatakse, võivad nad jõuda enesetõrjumiseni ehk („ma tunnen, et mul pole asju millega rahul olla“, „vahel tunnen ennast täiesti kasutuna“). Antud tõrjereaktsiooni tõttu võivad nad rahuldada oma vajadust enesehinnangu järele pöördudes hälbeliste gruppide poole, mis koosnevadki samamoodi tõrjutud ja eemale tõugatud noorukitest. Tavapärane ühiskond võib neid küll tõrjuda, kuid uued kriminaalsed sõbrad annavad neile suurepärase heakskiidu ja selleks, et enda uut identiteeti veelgi tõsta võivad nad hakata tegelema kuritegevusega. Noortel kellel on madal enesekuvand kui ka suur vajadus heakskiidu järele, on kõige suurem tõenäosus otsida enesetäiustust just nimelt kuritegevusest (Siegel 2003:228).

Näide millest just pikemalt eespool juttu oli, on täiesti aktuaalne teema tänapäeval. Tihtipeale on koolides juhuseid, kus tõugatakse mõni nooruk kambast välja seetõttu, et tema ellusuhtumine ei sobi kokku teiste selle grupi liikmetega. Juhtuda võib see seetõttu, et isikut keda välja tõugatakse, üritab sotsiaalset gruppi kus ta viibib, samuti kallutada sellisele mõtlemisele nagu tema tahab. Ülejäänud grupi liikmete mitte nõustumisel, hakatakse hoopis teda ennast grupist välja suruma.

Antud juhus räägib sellest, et see isik kes tahtis muutuda hälbeliseks inimeseks, oli sellise ellusuhtumisega, et kõik siin elus peab tulema kätte kiiresti ja kohe, ei mingit kannatlikkust. Oma suhtumisega hakkas ta ka teistele mittehälbelistele isikutele peale käima ja moraali alla viima. Ülejäänutele see aga ei meeldinud ja nii ta hakkaski lõpuks tundma, et teda ei oodata enam siia seltskonda, ning ta hakkaski eemalduma seltskonnast, mida ta üritas hälbeliseks muuta. Esiialgu teistest eemaldudes tegeles isik täiesti omapead, keegi ei teadnud kus ta on või millega tegeleb. Mõninga aja möödudes aga hakati teda nägema liikumas koos hälbelistes kuritegelikes gruppides. Algul uskumatuna tundunud toimunu oli aga tõelisus. Eelmine, sotsiaalselt terve grupeering, millesse ta kuulus oli algul ühisel arvamusel, et las kodanik mõtleb enda asjade üle järele. Arvati, et sellest tulenevalt muudab ta enda ellusuhtumist ja saab aru mida ta on valesti teinud, kuid nii see ei olnud. Tegelikult olid aga toimunud meeletlikud otsingud, et leida endale meelepärane hälbiva ellusuhtumisega grupeering, kus teda avasüli vastu võetakse. Lootes eest leida sarnase mõttelaadiga inimesed kus tema arvamusega arvestatakse ning kus ta tunneb ennast üks kõigi ja

kõik ühe eest. Siinkohal tundubki uskumatu, et kas inimesel on tõesti nii raske enda põhimõtteid muuta.

Iseennast sellisesse sarnasesse rolli pannes, oleksin kindel, et ennem muudaksin iseennast kui loobuksin kõigist eelmise, hälveteta seltskonna sõpradest. Igatahes mõni isik leiab endale hälbelises grupis justkui uue kodu ja mitte miski teda sealt enam välja ei aita. Raske on kedagi aidata, kui inimene ennast ise aidata ei taha. Antud juhul tundus, et ta tahtis välja näha täpselt enda uue grupi liikmete moodi, samuti tegutseda nii nagu seda arvasid grupeeringu liikmed. Kokkuvõttes, tahtis kogu seltskond saada kohest tasu ja rahuldust, nagu ka uus liige. Kurb oli asja juures see, et tema saatus lõppes küllaltki kiiresti surmaga. Siit saabki välja lugeda ühte, et tema oligi madala enesekuvandiga inimene kes vajab ka suurt heakskiitu, mille ta leidis enda uuest grupist.

Ehkki madal enesehinnang ei vii tingimata kuuritegevuseni, näitab tõendusmaterjal vastavalt Kaplani ennustustele, et läbikäimine antisotsiaalsete eakaaslastega võib tegelikult tõsta enesehinnangut ja aidata kaasa enesetäiustusele (Siegel 2003:228-229). Heidikutest noored võivad saavutada psühholoogilise mugavuse mitte tingimata kuritegevuse kaudu, vaid positiivsete sidemete kaudu teistega, keda ühiskond samamoodi tõrjub.

Ühiskonnarühmades varieeruvad inimeste reaktsioonid konventsionaalse ühiskondlike reeglite ja väärtuste suhtes. Kõigi etniliste, religioossete, rassiliste ja sotsiaalsete gruppide seas on inimesi, kelle side ühiskonnaga on nõrk ja kes võivad langeda kriminogeensete käitumismallide ohvriks (Schmallegger 1999:20).

1.6 Sotsiaalsete sidemete teooria

Tuntuima ja paljudes empiirilistes uuringutes aluseks võetud teooria, mis sai nimeks sotsiaalsete sidemete teooria lõi Travis Hirschi (Traat; Markina 2003:26).

Üldiselt on kõik teised kriminoloogilised kontrolliteooriad oma olemuselt sotsiaalpsühholoogilise kallakuga siis sotsiaalsete sidemete teooria on selgelt sotsioloogilise iseloomuga. Sotsiaalsete sidemete teooria keskse idee järgi tulenevad õigusrikkumised olukorrast, kus indiviidi ja ühiskonna sidemed on kas väga nõrgad või hoopis katkenud. Sotsiaalsete sidemete teooria järgi nii hälbiv kui ka kuritegelik käitumine ei kasva välja mitte põhimõtetest, arusaamadest, ja hoiakutest, mis võiksid viia õigusrikkumiseni, vaid põhimõtete, arusaamade ja hoiakute puudumisest, mis tõkestaksid õigusrikkumisi. Hälbivat ja õigustrikkuvat käitumist takistavad põhimõtted, arusaamad ja hoiakud aga kujunevad sotsialiseerimise käigus. Juhul kui nooruki sotsialiseerimine ebaõnnestub, ehk seadusekuulekas kasvatamine ebaõnnestub, siis sellega kaasneb ka sotsiaalsete sidemete nõrkus või puudumine. Hirschi teoori võib välja tuua nelja põhipunkti alusel (Traat; Markina 2003:26):

- 1) Kiindumus- ja ustavussidemed
- 2) Kohustussidemed ehk enesesidumine
- 3) Ajaline seotus
- 4) Veendumus õigusnormide moraalses väärtuses

Antud nelja punkti puhul positiivsete eesmärkide puudumisel, võib see viia õigusrikkumiseni.

Nüüd aga pikem lahtiseletus kõigist neljast punktist:

- 1) Kiindumus-, ustavus- või sümpaatiased.

Antud rühm kirjeldab indiviidi võimet luua häid ja tõhusaid suhteid kaasinimestega ja institutsioonidega. Nooruki puhul kuuluvad siia suhted oma vanematega, perekonnaga, eakaaslastega, kooliga ja treeneriga, kui need

suhted on positiivsed, siis võtab nooruk arvesse ka teiste arvamusi ja ootusi ning käitub kooskõlas nende ootustega ning seeläbi on talle omane seaduskuulekus. Nooruki suhted aga perekonna, eakaaslaste, kooli ja treeneriga on vaenulikud, siis on küllalt tõenäoline, et ta ei arvesta ei vanemate ega kooli arvamuse ja ootustega ning tema käitumine võib omandada hälbelise iseloomu.

Tihti peale lähevad nooruki suhted vaenulikeks samm sammult. Algul võivad tekkida kooliga probleemid mõnes õppeaines, nooruk süüdistab õpetajat, et õpetaja suhtub temasse negatiivselt, kodus vanemad aga süüdistavad noorukit lohakuses ning keelavad tal süüdistada teisi omaenda lohakuse eest. Juba on tekkinud ühest probleemist kaks. Algul oli nooruki jaoks probleemiks ainult kool, nüüd lisandus veel perekond, sest ka nemad on kooli poolt. Edasi asjade käik võiks viia vanemate proovimiseni asja parandada ja keelavad noorukil osa võtta treeningutes senikaua, kui õppimine jälle korras on. Vanematele jaoks paistab see olema hea motivatsioon poisile, kuid nooruk ise võib sellele reageerida hoopis teistpidi, tema jaoks on juba olemas kolm valdkonda kus suhted on pingelised. Neljanda faktorina jääksid noorukile vähemalt tema poolt olevad sõbrad, siis võib asi veel endiselt võtta positiivse suuna. Juhul, kui peaks veel tekkima konflikt sõpradega, on väga tõenäoline, et nooruk võib jõuda kuritegevuseni. Nii iseloomustabki paljude Eesti noorte õigusrikkujate ankeetandmeid väljend „ei õpi ega tööta“. Paljud uuringud on näidanud, et alaealiste koolist välja langemine ja sellele järgnev hulkumisperiod on väga soodsaks pinnaks õigusrikkujaks kujunemisel (Traat; Markina 2003:26).

Antud juhul tuleks jälgida seda, et kui noorukil on koolis mingisugused probleemid õppimisega, siis tuleb sellele koheselt tähelepanu pöörata ning, et sellest üle saada, on vaja piirata noorukil seda valdkonda, mis talle eriti tähtis on, näiteks trenni. Oluline on, et see valdkond talle tõesti südamelähedane on, sest vastasel juhul ta lööb sellele käega, ja ühest probleemist sai kaks. Osates aga üles leida olulise koha, näiteks spordi, ning see talle ülimalt südamelähedane ja oluline on, siis seda mõistlikult piirates parandab nooruk ka enda kooli suhtumist. Vahest on ka oluline, kes noorukile seda ütleb, sest vanemate peale, antud juhul, võib nooruk veelgi rohkem ärrituda ja vihastada,

kuid kui seda teeks tema spordiala treener, siis oleks see noorukile tunduvalt valusam ja õpetlikum õppetund. Edasi on suur tõenäosus, et nooruk parandab ära oma probleemid koolis, sest ta ei taha eemale jääda valdkonnast, mis on talle rohkem kui tähtis. Alati ei ole vajalik rakendada kõige karmimaid ja raskemaid karistusi, tavaliselt toob paremaid tulemusi hoopis läbimõeldud ja kaalutletud tegutsemine. Tihtipeale ongi oluline kes, kus, mida ja millal ütleb. Elus on oluline õigetele klahvidele vajutada, mitte teha otsuseid mõtlematult ja vihast tulenevalt.

2) Kohustussidemed ehk enesesidumine.

Kohustussidemeid kirjeldavad indiviidi seotust positiivsete kohustustega. Hirschi kasutab lisaks mõistet investeerimine (Traat; Markina 2003:26). Kui inimene investeerib oma aega näiteks pere loomisse, kõrghariduse omandamisse, spordis edu saavutamisse jms. Siis on küllaltki tõenäoline, et ta ei riskeeri hälbivalt käituda, sest kardab kaotada oma investeeringut, millele ta on palju rõhku pannud. Inimesel on hälbivalt käitudes oht palju rohkem kaotada kui midagi võita. Juhul kui inimesel puuduvad investeeringud konventsionaalsetesse tegevustesse, siis on ta vaba õigusrikkumiseks, sest ei ole investeeringut mida kaotada.

Keegi on kunagi öelnud nii: „sport on nagu äri, sellesse investeerides ning õigesti tegutsedes saad tagasi vähemalt niipalju, kui palju oskad endale tagasi võita“. Eespool olnud väide tundub olevat tõene, sellepärast, et pole olemas selliseid spordialasid kus ollakse edukad ilma tulemusteta. Silmas pidades loomulikult professionaalset sporti. Juhul, kui keegi on palju investeerinud sporti ning tahetakse olla selles edukas, ei ole mingit põhjust riskida hälbelise käitumisega. Asja üle põhjalikult järele mõeldes oleks kaotada 99,9% rohkem kui võita. Hälbeliselt võidakse käituda juhul, kui investeerinud sportlane tunneb, et tema investeering ei too talle soovitud tulemusi, see tähendab, et kaotatakse endasse usk. Antud juhtudel võib tekkida olukord, kus tehakse hälbeline otsus, mille tagajärjed on ilmselt traagilised. Normaalse indiviidi refleks oleks, kardan ilma jääda sellest mis mul on ja mille nimel ma olen tööd

ja vaeva näinud. Tähtis on, et elus oleks oma eesmärk mille nimel elatakse ja mille poole püüeldakse, olgu see siis pere loomine, kõrghariduse omandamine, spordis edu saavutamine või hoopis midagi muud, tähtis on, et usutakse sellesse, mida tehakse.

3) Ajalised sidemed ehk ajaline hõivatus.

Nimetatud sidemete liik näitab indiviidi ajalist hõivatust. Juhul kui individ on ajaliselt väga hõivatud mingi positiivse tegevusega siis ei ole tal kuigivõrd aega õigusrikkumisi ette valmistada ega neid läbi viia. Vaadeldavat sidemete liiki väljendavad õiguskaitseorganite esindajad iseloomuliku väljendusega – *ei jää aega lollustega tegelemiseks*. Ka paljud empiirilised uuringud tõestavad, et õigusrikkumisi panevad toime tunduvalt rohkem need noored kellel on vaba aega laialdaselt käes (Traat; Markina 2003:27).

Kõik teod algavad mõttest ja selge on kõigile see, et kuritegelikud mõtted tekivad ikka rohkem sellistele inimestele, kellel pole oma ajaga midagi peale hakata. Asja teeb eriti kirevaks veel see, kui kokku saab kamp noori, kellel pole ajaga midagi peale hakata. Kõik on kindlasti kuulnud ütlust, et kambast tekivad lollused.

Siinkohal tahaksin välja tuua järgmise näite ajalise hõivatusega seoses, mis ei jäta aja puudumise tõttu võimalustki tegeleda millegi kuritegelikuga. Nimelt asudes õppima pärast põhikooli lõppu Tallinnasse spordikooli oli ajaline hõivatus niivõrd tugev, et ei olnud aega isegi jalutama minna. Tean veel juhuseid, kus noorukid tulid maalt linna kooli, kuid Tallinnas tekkis nii palju muid huve ja ahvatlusi, mis ei lasknudki tekkida ajalist hõivatust mittehälbelise valdkonnaga. Mõne aja möödudes olidki tekkinud suured probleemid, mis omakorda suunasid nooruki tagasi sinna kust ta tuli. Tagantjärele võib küll inimene kahetseda ja mõista, kuid siis võib juba ammu hilja olla. Peamiseks põhjuseks võib siin pidada ahvatluste lainele sattumist, mis omakorda pimestas nooruki tegelikkuse nägemise.

spordikoolis, kui ollakse ajaliselt niivõrd hõivatud koolis käimise, õpingute ja treeningutega, et pole ühtegi vaba õhtut, siis on ka vähetõenäoline, et selline nooruk saaks sattuda kuritegelikku keskkonda. Vahel tundub, et meist igaüks võiks ju sattuda kuritegelikule lainele, kui poleks ajalist sidet mõne olulise valdkonnaga, sest varem või hiljem tekib inimesel vajadus millegagi tegeleda. Äärmiselt oluline on, et inimene saaks ja leiaks endale tegelemiseks sellise valdkonna, kus ta esiteks, tahab edasi areneda, ja teiseks, kus ta tõesti tunneb, et teda seal valdkonnas vajatakse. Eespool öeldust lähtub et, spordikooli puhul toimib ajaline hõivatus väga hästi. Kõikidel nädalapäeva hommikutel ja õhtutel olid treeningud, millega saigi kogu vaba aeg sisustatud. Tavaliselt olid nädalavahetustel, kas võistlused, või kui juhtus olema vaba nädalavahetus, mida tuli harva ette, siis need harvad korrad tuli ära kasutada kodus käimiseks. Tehes päevas kaks treeningut, ning olles päeval õppinud tavapärase keskkooli programmi järgi, ja lõpetades selle kõigega kell üheksa õhtul, siis ei jagu enam energiat õigusrikkumisteks. Näiteks uskumatuna tundub ka asjaolu, et olles esimesed aastad Tallinnas, ei teadnud Tallinnast suurt rohkem midagi, kui kuskohas asub bussijaam ning kuidas saab kesklinna. Vahetevahel tundub, et ajaline hõivatus võis mõneti olla isegi koormavalt suur.

Eelnevast lähtudes võiksime julgelt antud väidet kinnitada, et ajaline hõivatus tööpoolest takistab tegelemast millegi ebaseaduslikuga, ehk takistab korda saatmast õigusrikkumisi.

4) Veendumus ühiselu reeglite vajalikkuses ja õigusnormide moraalses väärtuses

Viimane sidemete liik näitab indiviidi seotust ühiskonnaga veendumuste abil. Juhul kui ollakse veendunud ühiselu reeglite vajalikkuses ja moraalsuses, siis on samuti vähetõenäoline, et ollakse valmis õigusnorme rikkuma. Ühes ja samas ühiskondlikus ümbruses elavail inimestel on sageli ühised moraalsed tõekspidamised, nad võivad jagada põhimõtteid nagu jagamine, tundlikkus teiste õiguste suhtes ja seadusekuulekus. Tõekspidamiste puudumisel või nõrkumisel, on inimestel suurem kalduvus osaleda ühiskonna- või seadusevastastes tegevustes (Traat; Markina 2003:27). Näiteks kalduvad

inimesed, kes tunnevad sugulust ja on tundlikud vanemate ja sõprade suhtes, võtma omaks seaduslikke eesmärgi ja nende saavutamise nimel tegutseda. Teisest küljest jälle kipub inimestel, kes sellistest ühiskondlikest suhetest loobuvad, nappima pühendumust ühiskondlikele eesmärkidele. Samamoodi kalduvad tugevalt konventsionaalsetele tegudele ja uskumustele pühendunud inimesed osalema konventsionaalsetes tegevustes.

Ühiskonnas teiste inimestega arvestamine on üks tähtsamaid ja olulisemaid asju, sest kui me teistega ei arvesta ei arvesta teised ka meiega. Vastupidiselt, ära tee teisele seda, mida sa ei taha, et sulle tehtaks. Samamoodi kui ühiselu meie ühiskonnas klappib, ei tekigi vajadust hakata tegutseda ebaseaduslikult, sest see mis mul praegu olemas, on nii hea, et sellest ilma jääda ei taha. See ongi heaks motivatsiooni allikaks säilitada õiguskuulekas elu.

Eespool loetletud nelja punkti puhul positiivsete eesmärkide puudumine viib sotsiaalsete sidemete teooria keskse idee kohaselt õigusrikkumiseni, mis tulenevad olukorrast, kus indiviidi ja ühiskonna sidemed on kas väga nõrgad või hoopis katkenud (Hirschi 1980:224).

2. UURIMISTÖÖ METODOLOOGIA

2.1. Uurimistöo eesmärk, ülesanded, hüpotees

Uurimistöo eesmärkideks on välja selgitada, miks osad raskejõustiku sportlased on sattunud kuritegelikule teele. Millistel põhjustel ja tingimustel toimus areng kuritegelikkuse suunas, ning välja selgitada kas kunagised raskejõustiklased sattusid kuritegelikule teele ebaõnnestunud sotsialiseerimise tõttu. Tulenevalt sellest, pööran suurt tähelepanu oma uuringus sportlaste lapsepõlvele ja kodusele kasvatusel, sest inimese sotsialiseerimine ühiskonda saab alguse varajases nooruses vanematelt kodus. Uurimuse üheks ülesandeks on välja selgitada kriminaalsete sportlaste koduse kasvatusel mõju kriminaalsuse tekkimisele ehk ebaõnnestunud sotsialiseerimise peamised tunnused. Teiseks töö ülesandeks püstitasin välja uurida sõprade mõju isiksuse kujunemisel, sest see milliste sõpradega lapsepõlves aega veedad, võib saada määravaks isiksuse edasisele arengule täiskasvanuks saamisel. Kui sõprade seltskond on hälbete käitumise maneeridega, siis on alati suur oht, et ka sinna seltskonda sattunud isik omandab kiirelt hälbete käitumise normid ja käitumismudelid. Töö autor püstitab hüpoteesi: Raskejõustiklastel, kes on saanud hakkama seadusrikkumistega, on esinenud sotsialiseerimise häireid, mis peamiselt on ilmnunud suurtest probleemidest lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas. Siia alla kuuluvad nii häired kodusel kasvatusel kui ka sõpruskeskkonnas.

2.2. Uurimistöo meetod, korraldus, valim

Uurimuse andmeid kogusin kvalitatiivse uurimuse teel. See tähendab, et ainekogus peavad dokumendianalüüsi ja intervjuude abil esile tulema uuritava probleemi seisukohast olulised jooned. Kvalitatiivse uurimuse lähtekohaks on tegeliku elu kirjeldamine, selles sisaldub mõte, et tegelikkus on mitmekesine. Kvalitatiivse uurimuse põhimõtteks on seisukoht, et tegelikkust ei saa meelevaldselt osadeks killustada. Sündmused kujundavad üheaegselt üksteist ja seega on võimalik leida

mitmesuunalisi suhteid. Kvalitatiivses uurimuses püüan uurida objekti võimalikult tervikuna. Uurijana ei saa ma aga lahti öelda ka väärtuselistest lähtekohtadest, sest väärtused kujundavad seda, mida ja kuidas püüame mõista meie poolt uuritavaid nähtusi. Ei ole võimalik saavutada ka objektiivsust selle traditsioonilises tähenduses, sest teadja (uurija) ja see, mida teatakse, on omavahel läbi põimunud. Sellisel juhul võib saada tulemusena vaid mingisse aega ja ruumi paigutuvaid tinglikke seletusi. Üldiselt võib öelda, et kvalitatiivses uurimuses on püüdluseks ennekõike leida ja avalikkuse ette tuua tõsiasju, selle asemel, et tõestada juba olemasolevaid (tõe) väiteid (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2005:152).

Uuringu andmete kogumiseks viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud nelja endise raskejõustiklasega, kus pöörasin tähelepanu nende enda arvamusele ebaõnnestunud sotsialiseerimisest. Teiseks, viisin läbi dokumendianalüüsi, milleks käisin Justiitsministeeriumi arhiivis tutvumas mitmete endiste raskejõustiklaste toimikutega. Arhiivist ei olnud aga toimikute kättesaamine lihtne, sest paljude isikute kohta ei leidunud enam nende toimikuid, või asusid need kusagil mujal. Toimikute andmetest pöörasin erilist tähelepanu raskejõustiklaste kuritegelikule käekäigule, eluloole ja iseloomustusele. Antud uuringute läbiviimisel sain kätte küllaldaselt informatsiooni, et viia läbi andmete analüüs ja järeldused ning saada vastused põhiprobleemidele.

Intervjuude läbiviimiseks kasutasin peamiselt kuut erinevat küsimuste plokki, mis puudutasid sporti, vanemaid, sõpru, perekonda, lapsepõlve ja seadusrikkumisi. Dokumendianalüüsi läbiviimisel pöörasin peamiselt tähelepanu kuritegeliku karjääri uurimisele ja põhjuste väljaselgitamisele.

Valimi moodustavad neli intervjueeritavat ja viis kohtutoimikuga subjekti. Tegemist on küllaltki spetsiifilise ja väikese valimiga, see tõttu on võimalik antud gruppi põhjalikumalt uurida ja analüüsida. Valimiks on kriminaalsed endised raskejõustiklased. Nende hulgas on nii ühel korral karistatud, kui ka rohkem kui ühel korral karistatud. Kokku on uuritavaid isikuid 7, sest kahe uuritava puhul viisin läbi nii intervjuu kui dokumendi analüüsi mõlemad. Valimit iseloomustavateks näitajateks on raskejõustikuga tegelemine.

2.3 Intervjuu küsimuste vastused.

Antud peatükis käsitlen uurimuse esimese osa tulemusi, ehk intervjuusid. Pool struktureeritud intervjuu viisin läbi nelja raskejõustiklasega. Minu osad intervjuu küsimused, mis on seotud spordiga, võivad tunduda teemast kõrvale kalduvatena, kuid see oli vajalik selleks, et intervjuueeritavat enda jaoks avada. Vastasel juhul oleks intervjuueeritav ainult ebameeldivatest valdkondadest rääkides, liialt endasse tõmbunud. Pool struktureeritud intervjuu küsimustik on ära toodud Lisa 1-s.

Vastused küsimustele:

1. Kuidas te sattusite spordi lainele? Mis teid selleni viis?

Intervjuudest selgus, et kõik endised raskejõustiklased olid sattunud spordi lainele kas sõbra, tuttava või venna kaudu. Öeldi, et neil oli ees olemas mõni eeskuju, kelle järgi nad tahtsid joonduda. Veel üheks huvitavaks tähelepanekuks oli see, et kõigil vastanuil oli sisimas ka olemas soov olla kõigist parem või soov olla milleski hea. Tihti peale käis oma külas juba enne konkreetset trenni minekut omavaheline mõõduvõtt erinevates spordimängudes ja alades, mida oli võimalik mängida. Külapoiste vahel käis pidevalt võitlus, kes on parem ja tugevam. Spordini viis intervjuueeritavaid reeglina lihtne ja loogiline põhjus. Nimelt elukoha läheduses oli ainuke võimalus trennida ja tegeleda raskejõustiku spordiga. Intervjuueeritavad olid kõik väljastpoolt Tallinna, ning sellel ajal ei olnud erinevates maa kohtades võimalik harrastada mõnda muud spordiala, näiteks kergejõustikku. Tavaliselt oligi valik kas poks, maadlus, tõstmine. Reeglina ei olnud muude alade harrastamiseks tingimusi, ega võimalusi.

2. Kas olete tundnud, et sport on teid elus edasi aidanud?

Antud küsimusele vastates on kõik intervjueeritavad ühel meelel, et sport on neid elus julgemaks ja teotahtelisemaks muutnud. Enamus intervjueeritavaid vastasid, et materiaalselt ei ole sport neile eriti midagi andnud ja spordi kõrvalt tuli koguaeg midagi muud teha. Ühest suust vastasid kõik, et tänu spordile on nad saanud juurde palju vajalikke inimsuhteid, millest on elus palju abi. Üks intervjueeritavatest, kes saadeti enda toime pandud kuriteo pärast Siberisse vanglasse, vastas esitatud küsimusele aga niimoodi: *Kindlasti! Mina ütlen, et maadlus on eluliselt vajalik spordiala, sest olin vahepeal 7 aastat Siberi vanglas vangis, ja ilma maadluseta ei oleks ma sealt eluga pääsenud. Siberi vanglas oli meil 60-70 meest kongis.* Ühesõnaga, kõigi vastustest selgus, et raskejõustikuga tegelemine on neid elus tublisti edasi aidanud ja ellu jätnud.

3. Milline oli teie sõpruskond nooruses?

Üldiselt jäi sõpruskonnaks ikka enda kooliklassi seltskond. Tavaliselt tekkisid erinevad pundid, kes liikusid ringi erinevatel eesmärkidel. Tihtipeale tuli vastanutel peale tuju teha seltskonnaga midagi huvitavat ja meeldejäävat, aga selleks rahulduse pakkumiseks oli ikka pahanduste tee, sest see tundus sellel ajal huvitav. Tavaliselt liiguti ringi erinevates kampades, ka spordiseltskondades, siis tihtipeale ikka süda kutsus sellise kamba poole, kus sai rohkem nalja. Kampades hakati ajapikku ka loomulikult tarvitama alkoholi, mis suurendas veelgi riski ebaseaduslikule käitumisele. Veel tõdesid kaks intervjueeritavat, et kambas sees olles ja liikmeks kuuludes oli peaaegu, et võimatu millestki mitte osa võtta, sest siis oleks kogu asi lõppenud kambast välja heitmisega. Tõdeti aga, et kambast ei tahetud niisama lihtsalt lahkuda, sest seal oli huvitav, ja seega tuli kaasa teha kõike, mille peale kamp tuli, see oleks nagu meeskonnaspordiala, kus kõik meeskonna liikmed töötavad ühise eesmärgi nimel. Nii tekkis ka palju kaklusi ja probleeme politseiga.

Ülejäänud kaks intervjueeritavat vastasid aga, et nende nooruses oli samuti olemas nii kuritegelikke kampasid kui spordilembeseid kampasid. Nendele aga meeldis

kuuluda spordilembesse kampa, sest pahanduste tegemise asemel meeldis hoopis treenida. Küll aga tunnistavad mõlemad, et neile meeldis olla kambaliidriks ehk kampa juhtida. Neile ei istunud olukord, kus keegi teine nende üle võimu näitas, ja tihtipeale tuli kamba liidrina ennast tõestada, mis aga omakorda viis vahetevahel suuremate probleemideni, mida tuli hiljem lahendama hakata.

4. Milline oli teie pere struktuur? Kas olid mõlemad vanemad?

Selgus, et ainult ühel neljast intervjueeritavast olid tema nooruses vanemad koos. Ülejäänud kolmel seda ei olnud, või siis oli juhuseid kus vanemad läksid tülitsedes lahku ja mõne aja pärast saadi jälle kokku, kuid siis tekkisid jälle probleemid ning esile kerkisid jälle pidevad tülid, mis lõppkokkuvõttes viis ikkagi vanemate lahtuseni. Selgus, et vanemate omavaheline pidev arvete õiendamine viis selleni, et ei suudetud ka oma lapsi piisavalt kasvatada ja neile tähelepanu pöörata.

Üks intervjueeritavatest ütles, et tema vanemad olid koos senikaua, kui ta sai kahe aastaseks. Pärast seda küüditati isa Siberisse, ning uuesti õnnestus isa näha 5 aasta pärast. Terve see aeg kasvas ema üksinda viite last. Ema oli küll väga tubli inimene ja range kasvataja, kuid mida aastad edasi seda rohkem tekkis konflikte ema ja laste vahel, ning siis jäigi üksi ema jõust puudu. *Tihtipeale ka mina võtsin ikka vanematelt vendadelt õppust, kui nad emale vastu hakkasid ja oma tahtmist peale surusid. Ema võis küll vahest olla väga range, kuid viite last ta ei suutnud alati oma käe all hoida, sest kartus ema karistuse vastu polnud piisav.*

Intervjueeritav, kellel aga olid olemas mõlemad vanemad, väitis, et tema ema ja isa ei olnud omavahel pidevates tüldes, kuid sellegipoolest vanemad olid liiga kergekäelised ja lasid poisil pidevalt ringi hulkuda. *Kodus ei tundnud vanematest kumbki suurt huvi minu tegemiste vastu, võisin käija kus tahtsin ja teha mis tahtsin, sest vanemad ei olnud seadnud minu jaoks mingeid piire.* Liiga kergekäeliselt kodust välja laskmine on aga suur riskitegur, et hakatakse tegelema erinevate huligaansustega.

5. Õdede/vendade olemus, tegevus?

Eriti äratas tähelepanu üks intervjueeritav, kelle peres oli kokku 11 last. Tema ise oli üks nooremaid lapsi peres. *Kuna pere oli küllaltki vaene, siis elutingimused ei olnud kellelgi kiita, aga saime hakkama!* Asi mis peegeldas halba eeskuju noorematele pereliikmetele oli näiteks alkoholiga tutvumine. Tuli tihti ette olukordi, kus vanemad õed/vennad tarvitasid alkoholi, kuid sealt jäi ka noorematel mulje, et alkoholi tarbimine on normaalne nähtus ja seda võib teha. *Ei kuulnud kordagi, et ema oleks ütelnud mõnele oma lapsele, et ärge jooge alkoholi, see oli meie pere jaoks justkui normaalne nähtus.* Enamus pere lapsi tegelesid ka nooruses mingi perioodi spordiga, kuid hiljem läksid ikkagi palgatööle.

Ülejäänutes peredes oli aga vastavalt kas kolm last või siis kaks last. Ühest intervjuust tuleb hästi välja, et intervjueeritaval oli üks õde ja üks vend, kuid kumbki ei olnud seotud isegi mitte vähemal määral pahandustega. Intervjueeritav aga enda sõnul oli püsimatu hing, mis tahtis koguaeg midagi teha, ja tänu sellele osutusidki paljud teod ja valikud valedeks. Üks intervjueeritavatest lõpuks siiski tões, et ka tema vend on vanglas kahel korral karistust kandnud ning, et justnimelt vennaga koos tihtipeale pandi toime mõni huligaansus või kaklus.

6. Milline oli teie kodune kasvatus?

Koduse kasvatuses koha pealt selgus, et kõigil neljal intervjueeritaval oli kodus küllaltki vaba kasvatus. Tuli isegi välja seda, et tihtipeale vanemad loobusid lapsepõlves nende kontrollimisest ja suunamisest, sest vanematel oli omaenda asjadega niipalju tegemist, et lastele aega ei tahetud jätta. Täpselt jäi selgusetu, kas tahtlikult vanemad loobusid oma laste kontrollist või oli see neile lihtsalt arusaamatu, ehk kas vanemad ei osanud näha seda, et kui nad oma lastest piisavalt välja ei tee, võivad noored hakata huvipakkuvaid seiklusi otsima kusagilt mujalt. Ühe intervjueeritava suust tuli välja, et varases nooruses oli tema kasvatus liigagi range ja julm, mis tähendas peaaegu iga eksimuse korral vitsa saamist.

7. Kuidas kirjeldaksite enda lapsepõlve? Kas midagi oleks võinud olla teistmoodi?

Mõnest vastusest selgub, et lapsepõlv väljaspool kodu oli sportlik ja pätlik vaheldumisi. Väljendus see selles, et mingil hetkel tekkis elus tunne, et spordi tegemisest on küllalt, ja siis otsitigi muud meelelahutust. Väideti isegi seda, et raskejõustikuga tegelemine tekitas lapsepõlves linnapeal ringi liikudes tunduvalt julgema tunde. Ei olnud mitte mingisugust kartust vägivalda ees, vahest isegi tahtlikult otsiti seda.

Paar intervjuueeritavat aga heitis oma vanematele ette asjaolu, et peres ei olnud taunitav suitsetamine ja alkoholi pidev joomine. Nii jäi ka endale mulje, et see on normaalnähtus. Lapsepõlves häiris kõige rohkem see, et peres isa oli joodik. *Kogu see pidev alkoholi joomine ning sellega kaasnev hais, ja vägivald mida isa ema vastu kasutas oli jube. Vahetevahel tuli ette ka olukordi kus isa vägivaldseks muutumisel jooksi kõigi lastega metsa peitu, sest kartsi isa vägivallatsemist. Ta võis muutuda vahest purjus peaga tõeliseks koletiseks, ja siis oli ta ohtlik kõigile pereliikmetele. Noorena oligi arusaamatu asjaolu, et kainelt oli isa justkui hea, aga alkoholi tarvitades muutus nagu teiseks inimeseks, keda enam keegi ära ei tundnud. Noorena jäigi mulje, et alkoholi tarvitamine on ebanormaalne tegevus, sest see võis muuta hea inimese tõeliseks kurjuseks.*

Küsimuse peale, kas midagi oleks võinud olla teistmoodi, vastati, et alkoholi tarbimist oleks võinud olla kohe kindlasti peredes vähem, ja teiseks tõsteti esile probleem laste kontrolli üle, mis oli väga nõrk. Paljud said aru ka sellest, et üksikul vanemal on raske üksi kontrolli hoida, kui teine vanem näitab hoopis vastupidist eeskujut. Sellisel juhul on ka nooruk kahe tule vahel, ei mõista, mis võiks olla õigem, sest vanemad kasvatavad lapsi erinevate vaatenurkade alt.

8. Kuivõrd tundsite noorena, et tahate tulevikus midagi suurt ja olulist korda saata (heas mõttes)?

Kõigi intervjueeritavate vastused antud küsimustele olid sarnased, kõik tundsid ja mõtlesid noorena suurest tulevikust spordis. Neil oli unistus, kuidas nad on tulevikus edukad raskejõustiklased. Kõigil tuli ette juhuseid kus sõpradele tuttavatele oma unistustest rääkides, laideti seda maha. Enamasti öeldi, et unistada ju võid aga see on võimatu. Tegelikult sellist inimest oli üle üldse raske leida, kes oleks unistuste mõtet heaks kiitnud, võib-olla üks inimene. Isegi vanemad jäid täiesti ükskõikseteks ja ega kodust mingit toetust spordile ei tulnud, tihtipeale vihahoos öeldi, et selle trenni asemel võiksid aidata hoopis kodus tööd teha. Seoses sellega, kadus ka uskumus oma vanematesse, kes ei võtnud nooruki unistusi tõepähe, vaid laitis neid maha.

Autori visioon: Kui vanemad ei lase noorel lapsel ennast kuidagi tõestada või välja paista, siis võib laps kergesti pettuda ja lõpuks leidagi ebaseadusliku käitumise. Raske on mõista asjaolu, et vanemad laidavad maha nooruki trennis käimist, kui talle see meeldib. Koos kõige sellega, võidakse tekitada noorukis viha, et minuga ei arvestata, mis omakorda võib viia mõtlematu käitumiseni ja usalduse kaotamiseni oma perekonna suhtes. Hakates lõpuks otsima väljakutseid väljastpoolt kodu, on probleemid väga kerged tekkima.

9. Kas teie vanemad jälgisid lapsepõlves rangelt teie käekäiku? Mõningaid näiteid kuidas see toimus?

Tuleb välja, et see oli kõigi nelja intervjueeritava perede üks suuremaid probleeme. Esimestes põhikooli klassides veel tunti huvi, kus käijakse ja millal tullakse. Kõige suuremat huvi tunti kooli vastu, et kas seal läheb kõik hästi. Ajapikku hakati üha vähem tähelepanu pöörama kõigile nendele asjadele ja nii hakatigi omapead ringi liikuma, sest see pakkus huvi. Palju huvitavam kui kohe peale kooli koju minna ja seal üksi olla ning õppima hakata. Rangus mida küll vahest kasutati oli, kui väikse poisina saadi hakkama mõne pahandusega, siis anti küll rihma, kuid kasvatus sellest ei muutunud.

10. Kas teie vanemad soosisid teid kasvama seadusekuulekaks, või pigem vastupidi?

Kellegi vanemad ei tahtnud, et nende lapsed kasvaksid kurjategijateks, kuid siin oli selgelt näha ühte aga. Tõsiasjaks oli, et vanemad ei teinud ka palju selleks, et oma noori pereliikmeid pahandustest kõrvale hoida. Väljendus see kasvõi selles, et laideti maha trennis käimine. Noorukil peaks olema kindlasti noorena mingi huviala kus ennast välja elada ja kus ta ennast hästi tunda saaks. Teiseks oluliseks vaatekohaks oli, et ei peetud kontrolli oma laste üle, lasti neil vabalt ringi liikuda ja uusi seiklusi otsida. Täpselt samamoodi võib siin võrrelda tahtlikku ja tahtmatut tapmist.

11. Kas teie perekonnas esines pingeid teie ja vanemate vahel? Kui tihti? Milliseid? Mis olid peamised põhjused nende tekkele?

Pingeid tuli ette kõigis perekondades. Peamiselt tekkis neid siis, kui nooruses mõne pahandusega hakkama saadi. Põhiline pidepunkt oli see, et karistades küll karjuti ja pahandati ja uuriti miks ikka nii oli vaja teha, kuid kordagi ei põhjendatud ega ei seletatud, miks nii ei tohiks teha ning milleni see kõik võib viia. Toimus ainult üks viha välja valamine, mis hetkeks hirmutas, kuid see oli ka kõik. Aru me noorena ikka ei saanud oma pahateo kahjulikkusest.

12. Kas tundsite lapsepõlves, et te ei ole rahul oma eluga? Miks?

Üldiselt lapsepõlves ei osanud keegi tunda, et nad ei peaks olema rahul oma eluga. Lapsepõlves ei osatud üldse sellise küsimuse peale mõeldagi, kuigi ühe intervjuueeritava mõtetest tuli välja, et teda häiris küll natuke tõsiasi, et ta oli pärit vaesest perest. Põhiliselt pakkusid huvi kõik võimalikud erinevad väljakutsed. Teine intervjuueeritav tunnistas jälle, et tema kasvas oma peres koos Nõukogude liidu vastase propagandaga ja ta vastas: *Mulle olid vastuvõetamatud kommunistide mürgised sõnumid, ei sallinud üldse nõukogude võimu, ja seepärast tuli tihti ette venelastega arveteõiendamisi.*

13. Kui palju teie koduses kasvatuses oli midagi sellist, mis tundus teile endile sellel hetkel vastuvõetamatu?

Kaks intervjuueeritavat vastas, et vastuvõetamatu oli olukord, kus peres isa purjus peaga vägivaldseks muutus, kuid muud asjad olid pigem vastuvõetavad, sest milline nooruk ei tahaks nooruses nii palju kui süda lustib ringi liikuda ja midagi põnevat teha. Vastuvõetamatuks võib pidada asju mida keelati teha, kuid neid ei olnud palju, pigem vähe.

14. Kas sattusite tihti noorena kaklustesse?

Kõigile intervjuueeritavatele meeldis olla liidri rollis ja sellepärast tuli seda kõigil ette. Paljud kaklused viisid aga probleemideni võimudega. Küsides vastust küsimusele, kas esimene tänavakaklus tundus pigem õige või vale, siis vastasid kõik, et enne esimest kaklust oli hirm, kas saame ikka hakkama, kuid pärast seda iga järgnev kaklus oli justkui loomulik. Kaklused tänaval andsid juurde palju enesekindlust ja julgust kuritegelikult käituda.

15. Kui tihti tuli ette olukordi, et teie vanemad olid purjus?

Kahe intervjuueeritava peres toimus seda harvemini ja põhiliselt ikka isa oli see kes tarvitas liigselt alkoholi, aga harvemini ei tähendanud seda, et see oleks kestnud ühe päeva, tavaliselt oli ikka nädala pikkune joomise tsükkel.

Ülejäänud kahe intervjuueeritava peres, tuli aga olukordi, kus üks vanematest oli purjus tihedamini. Vahetevahel tundus, et isegi peaaegu igal õhtul oli isa tarvitanud alkoholi, ja see oli ebameeldiv, sest purjus isa võis olla ettearvamatu.

16. Kuivõrd kasutasid vanemad teie karistamiseks ihunuhtlust?

Kõik intervjueeritavad tunnistasid, et said väikeste lastena nii vitsa kui rihma nagu enamus on saanud, kuid mingit peksmist ei toimunud.

Üks intervjueeritavatest tõstis esile probleemi, et kui tema lapsena oma toas paberi põlema pani ja ema sellest teada sai, siis anti talle päris kõvasti vitsa. *Aga ema ei seletanud mulle miks ma paberit põlema ei tohi panna. Ta isegi ei küsinud minu käest miks ma seda tegin, vaid kohe suurest vihast andis mulle vitsa. Sellel hetkel jäigi mulle arusaamatuks kui ohtlik on toas paber põlema panna. Nüüd saan loomulikult aru, et see on ohtlik ja, et ma oleksin võinud terve maja selletõttu maha põletada, aga oleks võinud mulle ikka seletada tehtud teo ohtlikkusest. Meie peres oligi probleemiks erinevate asjade selgeks tegemine.*

17. Mis ajendas teid seadusega pahuksisse minema? Kuidas see kõik toimus/juhtus?

Need põhjused, miks seadusega pahuksisse mindi olid väga erinevad. Ilmselt võib siin üheks põhjuseks pidada seda, et tegemist oli erinevate kuritegudega.

Näiteks intervjueeritava üks puhul oli peamiseks põhjuseks see, et tema oli pikka aega üritanud pääseda NSVL koondisesse, et pääseda tiitlivõistlustele, kuid isegi siis kui ta oli parim saadeti ikka teine mees. Mees, kes ei olnud NSVL vastane. Juhtumisi oli aga intervjueeritav üks kuulunud NSVL vastasesse organisatsiooni, ning avalikult maha laitnud Nõukogude Liitu, sealt tulenevalt olid tema šansid väljapoole NSVL pääseda võimatud. Intervjueeritav tunnistas, et pärast seda juhtumit oli ta kõigest tehtust valmis loobuma, ning otsima väljakutseid mujalt.

Intervjueeritav kaks aga tõi peamiseks põhjuseks asjaolu, et seltskond kus ta viibis, oli nii kriminaalne, et see mõjutas ka teda muutuma kriminaalseks. Narkootikumidega smuugeldamine, narkootikumide vahendamine, narkootikumide tarvitamine muutus igapäeva elu normaalseks nähtuseks. See muutus nii loomulikuks, et ei osanud enam midagi kartagi, tundus, et tegemist oleks nagu legaalse äriaga. Intervjueeritav kaks

leiab ka ise, et tema suureks nõrgaks küljeks oli see, et ta oli kergesti mõjutatav oma seltskonnast ja sõpradest.

Intervjueeritav kolm aga oli isiksusena juba agressiivne inimene ja enne oma peamist kuritegu, oli tal palju kaklemisi ja peksmisi olnud, mis said alguse tavaliselt alkoholi jooles olemisest, ning intriigide tekkest. Oma peamist toimepandud kuritegu iseloomustab intervjueeritav väga konkreetselt: *Mul oli väga vähe aega mõelda ja valida, kas tema tapab mind või mina teda.* Täpsemaid tagamaid antud kuriteost intervjueeritav välja ei taha rääkida, aga selge on see, et kui juba tapmiseks läks, siis pidi tegemist olema väga tõsiste asjaoludega.

Intervjueeritav neli ütles, et tema sattus ebaseaduslikku maailma seetõttu, et talle oldi võlgu suur summa raha. *Lubatud tagasi maksmise tähtaeg oli ammu möödas. Võlgnikul polnud aga raha kuskilt võtta ja ta pakkus mulle suurt kogust narkootikume, umbes sama summa eest, mis ta mulle võlgu oli. Algul ma küll mõtlesin, et kas ikka tasub, aga siis astusin sellele libedale teele ja olin pakkumisega nõus. Niipea, kui olin kokkulepitud kohas oma paki kätte saanud, nii mind ka veidi aega hiljem vahele võeti.*

18. Kas mõrva toimepanemise puhul on selline variant võimalik, et hoopis vastaspool alustas intsidendiga? (küsisin seda küsimust küll kõigi intervjueeritavate käest, kuid mõrva oli sooritanud ainult üks nendest).

Intervjueeritav, kes oli toime pannud mõrva, oli selles täiesti veendunud, et kuna vastaspool tuli teda tapma siis oli tal valida, kas elan ise või elab tema. Ülejäänud kolm intervjueeritavat arvasid, et see võib küll võimalik olla, kuid arvasid samas, et mõrv pannakse toime ikka tõsiselt suurte probleemide korral. Seda ei osanud, või ei tahtnud keegi vastata, mis võiksid need probleemid olla.

2.4 Dokumentide analüüs

Uuritav 1.

Kasvas üles korralikus perekonnas, kus ei olnud probleeme ebaseadusliku käitumisega ega alkoholiga. Uuritaval 1 olid olemas mõlemad vanemad, kes osalesid aktiivselt uuritava kasvatamises. Kinnipidamise hetkel: uuritaval on keskeri haridus, abielus ja tal on 4 alaealist last. Uuritava 1 puhul on huvitav asjaolu, et ta ei pannud kuritegu toime mitte noorena, vaid 36 aastasena. Noorena ei olnud tal ühtegi probleemi ebaseadusliku käitumisega. Varem ei olnud teda kohtulikult kordagi karistatud.

Isikut süüdistati, ebaseaduslikult edasi andmise eesmärgil, suures koguses narkootikumide (amfetamiini ja MDMA) vedamises oma sõiduautos. Narkootikume vedas oma sõiduauto salongis, kuni kinnipidamise hetketi. Sellise tegevusega seoses oli isik toime pannud narkootilise aine ebaseadusliku omandamise ja veo edasiandmise eesmärgil.

Teiseks süüdistati isikut selles, et tema kodust Tallinnas leiti ebaseaduslikult omandatud 36 püstoli padrunit, kaliiber. 380 auto ja 16 revolvripadrunit, kaliiber. 38 special. Hoidis neid oma elukohas seni, kuni politsei teostatud läbiotsimisel need ära võttis. Oma sellise tegevusega on isik toime pannud laskemoona ebaseadusliku omandamise ja hoidmise.

Kohtulikul uurimisel selguvad täpsemad asjaolud teo toimepanemisest. Kohtualune seletab, et tema andis oma firmast kaupa teisele isikule, millest tekkis kauba saajal võlg 200 000 krooni. Seda aga kauba saaja ära ei maksnud, kuigi tal oli maksetähtaeg 10 päeva. Niisiis hakkas kohtualune oma raha tagasi tahtma, kuid võlglane kadus vaateväljalt. Mõni aeg hiljem, kui kohtualusel õnnestus kohtuda võlgnikuga, pakkus see juba siis võla katteks narkootikume, kuid siis kohtualune keeldus. Edaspidi vältis võlgnik aga täielikult kohtumist kohtualusega, ning edaspidi kohtus kohtualune ainult võlgniku abiliselega. Abiline aga väitis ühel korral kohtualusega kohtudes, et võlgnik tuleb järgmisel nädalal ja maksab raha kindlasti ära, niikauaks võib aga tema anda

kohtualusele hoiule paki, mille väärtus on umbes 200 000 krooni. Kohtualune aimas, et tegemist on narkootikumidega, kuid ta ei teadvustanud endale sellega kaasnevaid tagajärgi. Kokkulepe oligi, et pakk jääb kuni järgmise nädalani kohtualuse kätte ja kui võlg makstud annab ta paki tagasi. Kohtudes võlgniku abilisega, pani see paki kohtualuse auto tagaistme ette põrandale. Kohtualune alustas kohtumispaigast sõitu, et viia tütar kooli, kuid seal ootasid teda juba ees politseitöötajad, kes kohtualuse kinni pidasid. Politsei võttis ära juhiistme tagant maast kilekoti, mille sees oli kaks musta värvi kiles pakki.

Üks tunnistaja aga väitis kohtus, et aasta varem oli kohtualune tema käest küsinud, et kas tal on pakkuda turgu suurele kogusele „ratastele”, mille all tunnistaja mõistis ecstasy tablette. Seega kinnitab see kohtualuse huvi ecstasy tablettide vastu. Teine tunnistaja aga väidab, et samuti aasta varem, küsis kohtualune tema käest, et mida teha kui keegi tahab võlga tagasi maksta sellisel kujul.

Kohus, kuulanud ära kohtualuste ütlused, tunnistajate seletused ning kontrollinud eeluurimisel kogutud tõendeid, leiab, et kohtualune omandas ja vedas narkootilist ainet suures koguses, edasiandmise eesmärgil, samuti omandas ja hoidis oma elukohas tulirelva laskekõlblikku laskemoona.

Autori visioon: Kuna kohtualune müüs oma firmast seaduslikku kaupa 200 000 krooni eest, siis oleks saanud seda tagasi nõuda ka seaduslikel alustel, mitte narkootikumide kaudu. Arvan, et kuna võlgnik oli venitanud võla maksmisega pea pool aastat, siis kohtualune tahtis saada topelt kasu. Kohtualune oleks paki edasi toimetanud müümiseks (seda tõestab ka asjaolu, et kohtualune uuris ühelt tunnistajalt, et kus oleks võimalik leida turgu suurele kogusele narkootikumidele), ning võla tagasi saades, oleks kohtualune võinud öelda, et pakk oli viivituse tasu. Kohtualune ei suutnud adekvaatselt hinnata olukorda, kuhu ta iseennast pani.

Uuritav 2.

Lapsepõlves kasvanud rasketes tingimustes, vanemad ei elanud koos, ning esines tugevaid probleeme alkoholiga. Sõpruskond nooruses oli kriminaalne, peamised probleemid olid seotud huligaansuste, varguste ja narkootikumidega. Kinnipidamise hetkel: elab vabaabienu ning kohtualusel on 5 alaealist last. Haridustase on 9. Klassi ning hetkel isik ei tööta. Varem kohtu poolt kahel korral karistatud narkootikumidega smuugeldamise, vahendamise ja tarvitamise tõttu.

Kohtualust süüdistatakse selles, et ta omas narkootilist ainet – oopiumit, valmistades seda ise kodusel teel omakorjatud unimaguna kupardest, ning ainet hoidis oma elukohas, kus kasutas seda nii isiklikuks tarbeks kui edasiandmiseks. Algul tegeles kohtualune oopiumi omandamisega Võrus, kuid hiljem kolis ning tõi omavalmistatud oopiumi uude elukohta Tartus, kus jätkas oopiumiga tegelemisega. Tulenevalt sellest, on kohtualune korduvalt omandanud, vedanud, tarvitanud, vahendanud ja valmistanud narkootilist ainet atsetüleeritud oopiumi.

Kohtualune tunnistab ennast tehtus süüdi ja kahetseb tehtut, väites, et algul sai ta narkootikumide tuttavate käest, kuid hiljem hakkas ise valmistama. Moonikupraid sai samuti tuttavate käest ja muudest juhuslikest kohtadest.

Kohus, hinnanud kõiki kohtulikke tõendeid kogumis, jõudis järeldusele, et kohtualusele esitatud süüdistus on õigesti kvalifitseeritud ja kohtulikul uurimisel tõendust leidnud. Tunnistaja 1 väidab, et kohtualune tegeles oopiumiga elades nii Võrus kui ka Tartus. Tunnistaja 2 väidab, et kohtualuse koduaias Võrus kasvab metsikult moone ning, et kohtualune on neid sealt korjanud. Tunnistaja 3 väidab, et kohtualune tegeleb narkootikumide valmistamisega oma korteris, mistõttu on pidevalt majas tugevat spetsiifilist lõhna. Tunnistaja 4 väidab samuti, et Tartus majas, kus kohtualune elab, on aru saada, et seal midagi keedetakse, ning sellest levib omapärast haisu.

Autori visioon: Kuna kohtualune nägi juba lapsest peale oma alkoholi probleemidega vanemaid, siis ilmselt sai ka tema sealt pisiku, mis ajendas teda tegelema narkootikumidega. Samuti on tema haridustase ainult 9. Klassi, mis näitab, et

uuritaval kadus varases nooruses huvi igasuguse õppimise vastu. Tööl ta samuti ei käinud, kuid elada oli kuidagi vaja. Õnnestuseks juhtusid sõbrad algul olema narkootikumidega smuugeldajad, siis tundis ka kohtualune, et see on tema ainuke viis endale elatist teenida.

Uuritav 3.

Üles kasvanud igati korralikus perekonnas. Ei esinenud mingeid probleeme kasvuaas, pere oli spordilembene ja toetas igati oma poja sportimist. Enne täisealiseks saamist aga tekkis spordimehele palju halbu tutvusi ja sõpru, kes tegelesid erinevate ebaseaduslike äride ja asjaajamisega. Sinna punkti sattudes, tuli tihti ette arveteõiendamisi, mis aga said saatuslikuks. Kinnipidamise hetkel: Elukoht Kohtla-Järvel, keskkharidusega, abielus ning peres 2 alaealist last, varem kohtu poolt ja haldus korras karistamata, töökohaks on autoremondi lukksepp.

Kohtualust süüdistatakse alkoholijooobe seisundis baaris peksmise eest, kus ta eriti piinaval viisil peksis huligaansel ajendil teist kodanikku pikema aja vältel tahtlikult paljude inimeste juuresolekul jalgade ja rusikatega pähe ja kehasse, mille peale kannatanu kukkus. Pärast seda jätkas kohtualune maaslamava peksmist tahtliku tapmise eesmärgil rusikate ja jalgadega pähe ja kehasse, kallas maaslamava kannatanu üle veega ja jätkas kannatanu peksmist. Peale selle häiris kohtualune korralikult baari normaalset tööd ja küllastajate vaba aja veetmist, rikkudes oma käitumisega jämedalt avalikku korda ning väljendades ilmset lugupidamatust ühiskonna vastu. Kohtualuse käitumine oli iseloomult eriti jõhker põhjustades tahtliku eriti piinava peksmisega kannatanu surma.

Kohtualune, sõites oma seltskonnaga baari, tarvitasid nad natuke alkoholi ja selle käigus tekkis kohtualuse sõbral kerge rüselus teise kriminaalse baari külalisega, kes oli varem kohtulikult mitmel korral karistatud. Sõbra kaklust pealt näinud, tormas kohtualune sõbrale appi ja peksis teise isiku julmalt läbi, seejärel jäi kannatanu baari diivanile lebama ja kohtualune viskas talle mitu anuma täit vett näkku, kuid see ei reageerinud millelegi. Edasi proovis kohtualune kannatanut püsti tõsta, kuid see kukkus diivanile tagasi, selle peale hakkas kohtualune jälle teadvuseta isikut peksma.

Järgmisena keeras ta kannatanu külili, et teine endale verd kopsu ei tõmbaks ja keelas kutsumast politseid. Enne lahkumist küsis veel baari telefoni numbri, et hiljem küsida, kuidas kannatanul tervis on. Enne kohtualuse baarist lahkumist lubas üks baari töötajatest kannatanu koju ära viia. Intsident toimus aga vara hommikul, ning paari kolme tunni möödudes sõitis kohtualune mikrobussiga baari ette tagasi, et kontrollida kannatanu olemasolu. Baar oli suletud, aga läbi akna paistis, et läbi pekstu lebas liikumatult sama koha peal. Kohtualune sisenes akna kaudu baari, võttis kaasa laiba ning pani selle oma mikrobussi, ning seejärel sõitis ta metsa ja peitis laiba ära.

Kinnipeetaval esines ka vanglas olles mitmeid režiimi rikkumisi, nagu näiteks: ei ärganud üles äratuse ajaks, ei täitnud administratsiooni korraldust, läbiotsimisel leitud keelatud esemed, ei allunud kontrolörile, ei läinud rivisse jne.

Autori visioon: Kuigi kohtualune oli üles kasvanud autoriteetses perekonnas, kus ei esinenud talle mingeid halbu eeskujusid, siis määravaks tema kurjategijaks saamisel said tema sõbrad. Antud sõpradega hakkas ta läbi käima enne täisealiseks saamist, ning samade sõpradega koos jätkas ta ka oma edasist elukäiku, kuni vanglasse sattumiseni. Antud juhul läks ta juhtumi tõttu üksinda pikaks ajaks vanglasse karistust kandma, kuid tema nii nimetatud sõbrad olidki teda rohkem kasutanud enda turvamehena.

Uuritav 4.

Kasvas üles küllaltki probleemes perekonnas, kus noorena olid pidevad probleemid rahaga, ning seda hangiti tavaliselt ebaseaduslikul teel. Kinnipidamise hetkel: uuritava haridustase on keskharidus, ning ta on abielus, lapsed puuduvad. Töökoht olemas, milleks on tehnika poe müüa. Varasemalt mitmel korral karistatud varguste ja pettuste eest.

Kinni peeti kohtualune omaenda poest, kus ta töötas. Ta tabati otse teolt kus ta üritas ebaseaduslikult relvi müüa. Politseini oli jõudnud vihje, et antud poes keegi mees müüb leti alt ebaseaduslikult püstoleid „TT”. Asja hakati uurima ja mängiti kokku situatsioon, et kaks kodanikku lähevad poodi ning, proovivad uurida relvade ostmise

võimaluse kohta. Selline võimalus avaneski, ja relvakaubitseja tabati otse teolt. Kohtualuse arreteerides, korraldati tema kodu läbiotsimine, mille käigus leiti garaažist 18 püstolit „TT” ja koos nendega ligi 1000 püstoli „TT” padrunit mida kohtualune plaanis maha müüa. Kohtualune tunnistas leitud relvad ja laskemoona omaks, ning kahetses tehtut. Relvadega kauplemist põhjendas ta sellega, et see oli lisateenistus, mis tasus hästi ära.

Autori visioon: Lapsena pidi kohtualune nägema pidevalt pealt, kuidas raha hangiti peamiselt ebaseaduslikul teel, ning tulenevalt sellest pidas ta seda ka enda elus normaalseks tegevuseks, millega võimalik teenida elatisele lisa. Varasematel juhtudel, enne relvakaubitsemist oli kohtualune tegelenud varguste ja pettustega – seega võib järeldada, et kohtualune otsis pidevalt uusi võimalusi ja variante kuidas ebaseaduslikult raha teenida.

Uuritav 5.

Kasvas üles Kohtla-järvel, kus kodus noorena kasutati pidevalt laste karistamiseks ihunuhtlust. Peres ei esinenud alkoholi probleeme küll tugevalt, kuid puudus kontroll laste üle, mis tähendab, et tihtipeale võisid noorukid teha mida tahtsid, sest keegi ei tundnud selle vastu huvi. Kinnipidamise hetkel: süüdistatava haridustase 9.klassi, vallaline, lapsed puuduvad, töökoht olemas, varasemad karistused puuduvad.

Kohtualune peeti kinni eriti jõhkra peksmise tõttu. Nimelt oli kinnipeetu oma kodulinna baaris, kui üks baari klientidest teda segama ja solvama hakkas. Veidi aja möödudes, ei kannatanud aga kinnipeetu enam solvanguid, ning ta otsustas isiku baarist välja kutsuda ja nurga taha minna, ning arved seal ära õiendada. Edasi kõik nii läkski, kuid nurga taha jõudes oli kohtualune nii endast väljas, et peksis purjus mehe nii kõvasti läbi, et ta kaotas täielikult teadvuse ning kiirabi viis mehe haiglasse ravile, kus tal tuvastati nina luu murd, kolju põrutus, näo- ja rindkere tugevad põrutused. Kohtualune põhjendab tegu sellega, et teda oli selleks teoks juba enne pikka aega forsseeritud ja ta kaotas enda üle kontrolli. Purjus peaga kakeldes on kohtualune

ennegi politsei huviorbiiti kuulunud, sest mees pidavat muutuma purjus peaga eriti ohtlikuks ja vägivaldseks.

Autori visioon: Antud kinnipeetud sportlane oli juba noorest peale äärmiselt jõhkra käitumisladiga isik. Tema suhtumine igasse asja oli üleolev ja ta pidi ennast saama tunda liidrina. Kuid kuna noorena juba sattus kohtualune kaklustesse ning kodu poolne kontroll puudus, siis on küllalt loomulik, et ka täiskasvanu eas tundub vägivald heaks lahenduseks.

3. UURIMUSE TULEMUSED

Uuringu tulemustest selgub, et enamusel raskejõustiklastel, kes varem või hiljem panid toime kuriteo, esines lapsepõlve kasvukeskkonnas sotsialiseerimise probleeme. Peamisteks põhjusteks oli vanemate poolne ükskõikne suhtumine nooruki arengu perioodil, ning sattumine halba sõprade ringkonda, kus tegeleti peamiselt ebaseaduslike tegevustega.

Tähelepanu väärseks arenguks kuritegelikkuse suunas, oli enamjaolt asjaolu, et vanematel kodus puudus oma laste tegevuse üle kontroll ja teadmine kus nad täpselt käivad ja kus asuvad. Vanemad kasutasid paljudel juhtudel vabakasvatuse meetodit, ning lasid noorukitel teha seda, mida neile meeldis ja mis oli huvitav. Edasine probleem tekkis aga sellega, et pidevalt ringi hulkudes, tutvuti mõne aja pärast teiste samasugustega. Ajapikku tekkis kamp, mis koos ringi liikus ja põnevaid seiklusi otsis ning loomulikult hakkasid algul kambas tekkima väiksemat laadi pahandused, kuid pika peale läksid hulkuvates kampades tehtavad teod aina tõsisemateks.

Intervjueerimiste käigus selgus, et keegi ei eitanud konkreetselt koduse kasvatuse mõju kriminaalsuse tekkimisele, vaid pigem tunnistati, et peres oli puudujääke, mis soodustasid esialgu ringi hulkumist ning hiljem juba pisikeste huligaansuste tekkimist. Intervjueeritavad tunnistasid veel tõsiasja, et kuriteod kasvasid suuremaks tekkinud sõpruskonna tõttu, sest kambas oli erinevaid huligaanitsemissi kuidagi tunduvalt kergem toime panna, sest kamp kiitis kõik need toimingud heaks. Kaks uuritavat tunnistas veel, et erinevate pisivarguste sooritamiseks oli võimalik ennast ilusti ära „ehtida”. Noorukite jaoks tähendas see seda, et sai ennast ilusti riidesse panna ja hästi tunda. Päritud olid need kaks intervjueeritavat vaesest perest, kus seda võimalust polnud. Tunnistati veel, et sellel ajal ei osanud näha, et selline käitumine oli halb pahe.

Intervjueeritavaid küsitledes tuli veel välja selliseid perekonna siseseid probleeme, kus ema ja isa palju tülitsevad ja kus isa tarbis ohtralt alkoholi. Alkoholi mõju all aga muutusid tülid palju teravamaks ja tihti viis see isa poolt vägivallatsemiseni. Raskejõustiklased, kes oma peres sellist käitumist lapsepõlves pidid nägema,

tunnistasid, et see oli kõige jubedam ja meeldejäävam lapsepõlve mälestus, mis senini vahetevahel kriibib hinge. Enamustel sellistel juhtudel, põgeneti kodust isa eest kas metsa või kuhugi mujale, sest hirm oli isa käitumise ees suur. Huvitav ja positiivne oli see, et mitte üheski uuritavas peres ei olnud alkoholi tõsist probleemi emadel, kui selline probleem esines siis ikka isa oli alkoholi kuritarvitajaks.

Kodusest kasvatuses tuli veel välja asjaolu, et ainult kolmel kriminaalsel raskejõustiklasel, olid kasvuajal olemas mõlemad vanemad. Tavaliselt kasvatas ema üksinda mitut last, ning kui mõlemad juhtusid olema poisid, siis ka uuritavad olid nõus, et tihti peale hakati emale vastu ja ei võetud kuulda ema arvamust.

Dokumendi analüüsist selgus, et kõigest ühel uuritaval polnud probleeme koduse kasvatuses, ta kasvas üles normaalses perekonnas ja kriminaalseks muutus tema käitumine alles 36 aastana. Ülejäänud neljast uuritavast selgub, et neil oli probleeme nii peresisese kasvatuses kui ka sõpruskonnaga. Kasvatuses probleemid esinesid tugevalt kõigi nelja puhul, sest tunnistasid, et noorena nähti pidevalt pealt alkoholi ohtrat tarbimist, vägivaldsemist, tülitsemist, ning ühe uuritava puhul isegi varastamist ja petmist. Hälbiva sõpruskonnaga puutusid aga kokku kõik 5 uuritavat. Mõned uuritavad tunnistasid isegi, et neid lausa meelitati peale kooli ning treeninguid seltskondadesse, mis tundusid noorena olevat „kõvade meeste” kambad. Tunnistasid, et sõbrad osutusid just peamisteks mõjutajateks, mis kajastus selles, et kuritegeliku kambas liikmena on ääretult raske kambaliikmetest erineda.

Enamustes peredes esines ka õdesid ja vendi. Välja tuli asjaolu, et näiteks peres, kus uuritaval oli vanem vend, tahtis ka noorem joonduda vanema venna järgi. Põhimõtteliselt tahtis noorem vend olla vanema venna jälgendaja. Paljud uuritavad tunnistasid, et noorena nad jälgisid oma vanemaid vendi kui eeskujusid, sest noorena tundus ikka, et vanem vend teeb palju huvitavamaid asju, kui mina. Vanema venna eeskuju juhtus olema hea, siis oli kõik korras, kuid mõnel juhul saidki uuritavad kriminaalse pisiku vanemalt vennalt, kes lõpuks kaasas ka noorema venna oma tegevustesse. Sama tunnistasid uuritavad ka alkoholi tarbimise kohta, paljud arvasid, et nad ei oleks alkoholi tarbima hakanud, kui vanem vend poleks seda meeldivaks reklaaminud.

Raskejõustiklased, kes sattusid noorukite kampadesse spordi tegemise ajal, tunnistasid, et neile meeldis olla kamba liider ja tunda, et nende sõna on suure kaaluga. Peamiseks põhjuseks, miks nii arvati, oli see, et nii nagu meeldis olla spordis esimene, nii oli tung olla esimene ka noorukite kambas. Tunnistati ka seda, et kamba liidriks saada ei olnud raske, sest nende suur füüsiline üleolek teistest kamba liikmetest justkui andis eesõiguse pääseda liidri positsioonile. Tihti juhtus aga nii, et enda kamba liidriks olemist tuli tõestada, mis aga viis suuremate probleemide tekkimiseni. Tõestamise all peeti silmas seda, et tuli füüsilise ülekaaluga näidata, et ollakse tõesti kõige tugevam ja parem, kes suudab ennast igas olukorras maksma panna.

Töös püstitatud hüpotees, raskejõustiklastel, kes on saanud hakkama seadusrikkumistega, on esinenud sotsialiseerimise häireid, mis on peamiselt ilmnunud suurtest probleemidest lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas, peab uuringust lähtuvalt paika, sest ainult ühel uuritavatest ei esinenud märkimisväärseid probleeme lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas. Siit lähtudes võib ka järeldada, et üheks oluliseks teguriks kurjategijaks muutumisel oli justnimelt lapsepõlve aegne kasvukeskkond.

Ühe uuritava puhul tuli veel välja eriti halb lapsepõlve aegne kasvukeskkonna probleem. Kus pere hankis enamuse oma sissetulekust ebaseaduslikul meetodil. Tihti olid selleks vargused, pettused, huligaansused. Uuritav, nähes seda lapsest saadik pidevalt, siis täiskasvanu eas reeglina tegi ta sedasama, sest seda oli ta oma vanematelt terve noorepõlve aja õppinud. Uuritav tunnistas ka seda, et hiljem oli raske õppida tegema mida seaduslikku, sest ebaseaduslik käitumine oli neile lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas täiesti loomulik.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et uuritavate arvates peamise tõuke kuritegelikule käitumisele andis sõprade seltskond kus nad viibisid. Loomulikult ka kodust kasvatust peeti aluseks kriminaalsele taustale, aga see, et kuritegelik käitumine aina edasi arenes ja ajapikku aina hullemaks läks, tulenes ikka sellest, et kogu sõpruskond propageeris käituma hälbivalt.

KOKKUVÕTE

Töö eesmärgiks on välja uurida, miks osadest raskejõustiklastest on hiljem saanud kurjategijad. Uurimustöö hüpoteesiks püstitasin: Raskejõustiklastel, kes on saanud hakkama seadusrikkumistega, on esinenud sotsialiseerimise häireid, mis peamiselt on ilmnud suurtest probleemidest lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas.

Teoreetilises osas andis autor ülevaate kontrolliteooriatest ning kuritegeliku teele sattumise põhjustest. Ning millised tingimused ja piirid peaksid olema isikule loodud, et ta ei käituks kriminogeenselt.

Uurimuse läbiviimiseks kasutas autor kvalitatiivset uurimusmeetodit. Uurimuse käigus viidi läbi dokumendianalüüs, mis seisnes isiklike toimikute analüüsimises, ning intervjuud endiste raskejõustiklastega, kes olid saanud hakkama mõne kuriteoga. Dokumendi analüüsi viisin läbi Justiitsministeeriumi arhiivis, kus tutvusin põhjalikult kõikide vaatlusaluste toimikutega, ning pöörasin põhilise tähelepanu raskejõustiklaste isiklikus toimikus kuritegudega seotud asjaolude uurimisele ja analüüsimisele. Intervjuude läbiviimisel oli peamine rõhk pandud koduse kasvatuses tegurite uurimisele ning nooruspõlve sõpruskonna uurimisele.

Uurimuse protseduuri käigus viis autor läbi 4 poolstruktureeritud intervjuud, kus soovisin teada endiste raskejõustiklaste arvamust nii enda lapsepõlve kasvatuses, sõpruskonnast, kui ka toime pandud kuriteo põhjuseid ja motiive. Isiklikust toimikust oli hea võimalus saada ülevaade kriminaalsest karjäärist ja selle tekkimise põhjustest.

Uuringust selgus, et enamuse, välja arvatud üks uuritav, pidasid kodusest kasvatuses tulenevaid probleeme ka põhjusteks edasisele kriminaalsele käitumisele, kuid kõige põhilisemaks põhjuseks kriminaalsele käitumisele pidasid uuritavad ikkagi tänavajõugu seltskonda. Enamuse vaatlusalustest kirjeldas, kuidas jõugu liikmena oli äärmiselt raske mõnda tegu maha laita või mitte kaasa teha, kui ülejäänud kamp seda tegi. Jõugu tegudest keeldumise korral oleks uuritavate sõnul neid endid tabanud mõnitamine ja välja heitmine, kuid kui kõik sõbrad olid seal, siis tahtsid nad ka ise olla.

Kuriteod, mida toime pandi, olid järgmised: narkootikumidega tegelemine, vägivallakuriteod, tapmine ja ebaseaduslike äritehingutega tegelemine. Üldiselt olid kuritegude eest karistused üsna pikad, kõige lühem karistus oli 1 aasta ja kõige pikem oli 5 aastat ja 6 kuud. Lühemad karistused olid määratud ebaseaduslike äritehingute eest, kuid pikimad olid näiteks teise isiku surnuks peksmise eest. Isiklikest toimikutest selgub, et valdav enamus tunnistas ennast täielikult süüdi ja kahetses siiralt tehtud tegu ning soovis ennast igal juhul parandada. Kahel juhul tuli välja, et kohtualused hakkasid ennast õigustama ja süüdistama kannatajat. Näiteks uuritav 3 väitis, et *kannataja ise alustas kaklust ning ta ise on süüdi, et seetõttu surma sai*. Toimikutest näha oli ka seda, et nende isikutega, kes hakkasid oma tegu õigustama, olid ka pidevad probleemid vanglas karistuse kandmise ajal, kuid nendega, kes oma tegu kahetsesid ja soovisid paraneda, nendega karistuse kandmise ajal vanglas probleeme ei olnud.

Uuringust ei selgunud, et raskejõustikuga tegelemine soodustaks kriminaalse karjääri tekkimist, seda põhjustas ikka ebapädev vanemate poolne kasvatus ning tänavajõuku sattumine.

Peamiselt toodi koduse kasvatusprobleemidest esile: vanemate poolne kontrolli puudumine, ükskõikne suhtumine nooruki arengusse (ei pööratud nooruki hulkumistele mingit tähelepanu), alkoholi probleemid ning vanemate vahelised tülid, mis tihti viisid vägivallatsemiseni.

Peamiselt toodi sõpruskonna probleemidest esile: võimetus kambas tehtavatest tegudest ära öelda, enda pidev tõestamine sõpruskonna keskel ja pidevad pahanduste otsimised.

Töös püstitatud hüpotees - raskejõustiklastel, kes on saanud hakkama seadusrikkumistega, on esinenud sotsialiseerimise häireid, mis on peamiselt ilmnunud suurtest probleemidest lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas - leidis uuringus kinnitust. Ainult ühel uuritavast ei esinenud märkimisväärseid probleeme lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas. Siit lähtudes võib ka järeldada, et üheks oluliseks teguriks kurjategijaks kujunemisel oli justnimelt lapsepõlve aegne kasvukeskkond.

Sotsiaalse kontrolli, mille põhieesmärgiks on inimesele kindlus- ja turvatunde tagamine ning enesedistsipliini kujundamine, puudumisel või häirumisel, võib lõppkokkuvõttes suure tõenäosusega viia isiku ebaõnnestunud sotsialiseerimiseni. Selleks, et ei toimuks ebaõnnestunud sotsialiseerimist, on oluline, et koduse kasvatus ja sõpruskonna poolt tulenevad mõjutused oleksid sotsiaalset kontrolli suurendavad, mitte vähendavad. Uuringust lähtudes võib väita, et kui raskejõustiklastest kriminaalsetel sportlastel oleks olnud lapsepõlve aegses kasvukeskkonnas tugevam sotsiaalne kontroll ja korrektsem kodune kasvatus, siis ei oleks nendest saanud kurjategijaid.

SUMMARY

The objective of the work is to determine why heavy athletes later become criminals. Primary attention is turned to failed socialisation and upbringing in the childhood growth environment.

In the theoretical section, the author provides an overview of control theory and the reasons for ending up on the criminal path. And what conditions and limits should be created for the person, so that they would not behave criminogenically.

The author used the qualitative method of research to conduct the research. During the course of research document analysis was performed, which was comprised of the analysis of personal files and interviews with former heavy athletes who had committed a criminal offence. I carried out the analysis of documents in the archives of the Ministry of Justice, where I examined, in detail, all of the files of the parties concerned, and I paid specific attention to the researching and analysis of the circumstances in the personal files of heavy athletes related to criminal offences. When conducting interviews, the main emphasis was placed on investigating the factors of home upbringing and the investigating of the circle of friends in youth.

During the process of conducting interviews, the author conducted 4 half structured interviews, where I wished to know the opinion of former heavy athletes regarding their childhood upbringing, circle of friends, as well as the reasons and motives behind committed criminal offences. Access to their personal files provided an excellent opportunity to receive an overview of their criminal career and the causes behind it.

It became clear from the research that the majority, except for one subject, believed that the problems arising from their childhood upbringing were the cause of their continued criminal behaviour; however, the main reason for their criminal behaviour was cited by the subjects as their circle of friends. The majority of those under observation described how, as a member of a group, it was extremely difficult to

refuse to commit certain actions or not participate when the rest of the group was already taking part. According to the subjects, if they were to refuse to take part in the group's activities, they would have been subject to teasing and being thrown out of the group; but since all of their friends were there, then they wanted to be there as well.

The following were the criminal offences which were committed: dealing in narcotics, violent crimes, murders and dealing in illegal businesses. In general, punishments for crimes were rather long, but the shortest punishment was 1 year and the longest was 5 years and 6 months. Shorter punishments were given for illegal businesses, with the longest punishments being given, for example, for beating another person to death. Proceeding from the personal files, the majority admitted their guilt and sincerely regretted their actions, and wished to improve themselves. In two instances, it became apparent that those accused at trial began to justify themselves and blame the victim. For example, the victim himself started the fight, and he is therefore at fault that he was killed. It was also apparent from the files that those persons who began to justify their actions also continued to have problems while serving their sentences in prison, but those, who began to regret their actions and wished to improve themselves, did not have any problems while serving their sentences in prison.

It was not evident from research that dealing with a heavy athlete would promote the development of a criminal career; this was a result of incompetent upbringing by parents and falling in with street powers.

The main problems cited with home upbringing were: lack of control by parents, indifferent attitude regarding interest in the development of youth (did not pay any attention to the vagabonding of youth), alcohol problems and fights between parents, which frequently led to acts of violence.

The main problems cited with the circle of friends were: inability to refuse to take part in group activities, continued proving of oneself to the circle of friends, and continuously looking for trouble.

The hypothesis set in the work – heavy athletes who have committed criminal offences have socialisation disturbances, which have primarily appeared as a result of

big problems in their growth environment during childhood – found confirmation in the research. Only one of the observed did not show signs of notable problems in their childhood growth environment. Based on this, it is possible to conclude that one of the important factors in becoming a criminal was the growth environment in childhood.

A lack of or a disruption in social control, the primary objective of which is the providing of a feeling of safety and security to a person, and the development of self-discipline may, in the end, lead to the unsuccessful socialisation of a person. In order for unsuccessful socialisation to not take place, it is important that the interference coming from the home upbringing and circle of friends would increase social control, not reduce it. Based on the research, it can be claimed that if heavy athlete criminals would have had a stronger level of social control and a more correct upbringing in their childhood growth environment, then they would not have become criminals.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

- 1) Aimre, I. 2005. Sotsioloogia. Tallinn: Sisekaitseakadeemia.
- 2) Burke, R.H. 2001. An introduction to Criminological Theory. Devon: Willan, 2001. IX
- 3) Ginter, J. 1991. Klassikalised sotsioloogilised teooriad kriminoloogias. Tartu.
- 4) Hess, B.B; Markson, W.E; Stein, J.P. 2000. Sotsioloogia. Tallinn: Külim.
- 5) Hirsjärvi, S; Remes, P; Sajavaara, P. 2005. Uuri ja kirjuta. Tallinn: Medicina
- 6) Laine, M. 1997. Sissejuhatus kriminoloogiasse ja hälbiva käitumise sotsioloogiasse. Eesti Riigikaitse Akadeemia. Tallinn, Vantaa.
- 7) Robert K. Yin. 1993. Applications of case study research. United Kingdom.
- 8) Raska, E. 2002. Kriminoloogia. Sissejuhatus ainesse. Tallinn.
- 9) Raska, E; Saar, J. 1997. Crime and criminology at the end of the century. Estonian National Defense and Public Service Academy.
- 10) Siegel, J.L. 1983. Criminology. New York: West.
- 11) Schmalleger, F. 1999. Criminology Today: An integrative introduction. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- 12) Traat, U; Markina, A 2003. Tallinn, Üldkriminoloogia.
- 13) Traat, U; Markina, A 2005. Tallinn, Üldkriminoloogia II.

LISAD

Poolstruktureeritud intervjuu

Lisa 1. Intervjuu küsimused küsitletavatele.

1. Kuidas te sattusite spordi lainele? Mis teid selleni viis?
2. Kas olete tundnud, et sport on teid elus edasi aidanud?
3. Milline oli teie sõpruskond nooruses?
4. Milline oli teie pere struktuur? Kas olid mõlemad vanemad?
5. Õdede/vendade olemus, tegevus?
6. Milline oli teie kodune kasvatus?
7. Kuidas kirjeldaksite enda lapsepõlve?
8. Kuivõrd tundsite noorena, et tahate tulevikus midagi suurt ja olulist korda saata? (heas mõttes)
9. Kas teie vanemad jälgisid lapsepõlves rangelt teie käekäiku? Mõningaid näiteid kuidas see toimus?
10. Kas teie vanemad soosisid teid kasvama seadusekuulekaks või pigem vastupidi?
11. Kas teie perekonnas esines pingeid vanemate ja teie vahel? Kui tihti? Milliseid? Mis olid peamised põhjused nende tekkele?
12. Kas tundsite lapsepõlves, et te ei ole rahul oma eluga? Miks?
13. Kui palju teie koduses kasvatuses oli midagi sellist, mis tundus teile endile sellel hetkel vastuvõetamatu?
14. Kas sattusite tihti noorena kaklustesse?
15. Kui tihti tuli ette olukordi, et teie vanemad olid purjus?
16. Kuivõrd kasutasid vanemad teie karistamiseks ihunuhtlust?
17. Mis ajendas teid seadusega pahuksisse minema? Kuidas see kõik toimus/juhtus?
18. Kas mõrva puhul on selline variant võimalik, et hoopis vastaspool alustas intsidendiga? (küsimus ainult sel juhul kui on tegemist mõrva sooritamisega)

